

NORSK TIDSSKRIFT FOR

LOGOPEDI

NR. 3 | OKTOBER 2024 | ÅRGANG 70

ARTIKLER OG ANDRE BIDRAG

Norsk tidsskrift for logopedi er medlem av Fagpressen, og redigeres etter Redaktørplakaten, pressens Vær varsom-plakat og Lov om redaksjonell uavhengighet og ansvar i redaktørstyrte journalistiske medier (medieansvarsloven). Mediet skal formidle stoff som er relevant for hele det logopediske fagfeltet, og for logopeder med sin arbeidsplass i ulike sektorer, både offentlig og privat, innen helse og opplæring. Mediets formål er å formidle aktuelt fagstoff, og gjennom journalistikk belyse fagfeltet norsk logopedi for slik å øke interessen for logopedi og engasjementet i sektoren. Tidsskriftet skal dessuten omtale fag- og organisasjonspolitisk stoff av interesse for logopeder. Tidsskriftet skal være en kanal for publisering av vitenskapelige artikler om problemstillinger som er relevante for logopedi, og er et vitenskapelig tidsskrift på nivå 1.

PRAKTISKE OG TEKNISKE RÅD

- 1) Artikkelen skrives i Word eller Open Office.
- 2) Artikkelen innledes med hovedoverskrift. I tillegg til hovedoverskriften kan det brukes overskrifter på to nivå. Artikkelens overskrifter skal ikke være nummererte.
- 3) Artikkelen skal ha en appetittvekker på ca. 50-70 ord.
- 4) All litteratur som er brukt i artikkelen skal oppføres som kilde. Kildeliste settes i alfabetisk orden avslutningsvis i artikkelen
- 5) Lengden på fagartikler bør ikke overstige 4200 ord, mens fagfellevurderte artikler kan være på opptil 6000 ord.
- 6) Ikke bruk bindestrek ved orddeling på slutten av en linje. Linjelengden i tidsskriftet er ikke det samme som i ditt dokument.
- 7) Avsnitt markeres med dobbelt linjeskift uten innrykk. Bruk linjeskift kun ved markering av avsnitt.
- 8) Artikkelen skal ha en presentasjon av forfatter, med bilde, faglig bakgrunn, nåværende arbeidssted og e-postadresse. Den skal være på ca. 20-50 ord.
- 9) Bilder og logoer lagres i JPG, TIFF eller EPS i så stor oppløsning som mulig.
- 10) Alt sendes til redaktør på e-post redaktor.ntl@gmail.com.

FORSKNINGSARTIKLER

Norsk tidsskrift for logopedi er anerkjent som et vitenskapelig tidsskrift. Dette innebærer at redaksjonen har et system for fagfellevurdering av forskningsartikler. Vi publiserer forskningsartikler av relevans for det logopediske fagfeltet. Artiklene kan være empiriske artikler, litteraturstudier, teoretiske artikler, metodeartikler eller kassustudier. En fagfelleordning krever tid og innsats, og det forutsettes derfor at manuskriptet ikke vurderes av andre tidsskrifter samtidig. Se Norsk logopedlags internettside for forfatterveiledning.

MATERIELLFRIST OG UTGIVELSER

- 1. februar, utgis 1. mars
- 1. mai, utgis 1. juni
- 1. september, utgis 1. oktober
- 1. november, utgis 1. desember

ANNONSEPRISER PR. 01.01.2020

- 1/1 (183 mm b x 220 mm h) side – kr. 3.900,-
- 1/2 (183 mm b x 109 mm h) side – kr. 2.400,-
- 1/4 (183 mm b x 53,5 mm h) – (90,5 mm b x 109 mm h) side – kr. 1.700,-
- 10 % rabatt for fire annonser på rad som bestilles samtidig. Annonser fra regionslag i NLL er gratis.

Grafisk formgiver kan være behjelpelig med utforming av annonsens utseende (faktureres separat).

STYRET I NLL

Leder: Katrine Kvisgaard, katrine@norsklogopedlag.no

Nestleder: Froydis Morken, froydis.morken@norsklogopedlag.no

Sekretær: Therese Sandåker Bugaarden, therese@norsklogopedlag.no

Styremedlem/nettansvarlig: Eli Irene Sandø Kjus, elikjus@norsklogopedlag.no

Kasserer: Eirik Andersen Vengen, eirik.a.vengen@norsklogopedlag.no

Styremedlem: Ingvild E. Winsnes, ingvild@norsklogopedlag.no

Varamedlem: Ann Cathrin Gjevikhau, anncathrin.gjevikhau@norsklogopedlag.no

Varamedlem: Åse-Katrine Andersen, ase-katrine.andersen@norsklogopedlag.no

Felles e-postadresse til hele styret: post@norsklogopedlag.no

FAGUTVALGET

Leder: Monica Irene Norvik, monica.norvik@gmail.com
Medlem: Stian Barbo Valand
Medlem: Linn Stokke Guttormsen
Medlem: Anna Margareth Breivik

UTVALG FOR PRIVAT PRAKSIS

Leder: Stine Brubak, privatutvalg@norsklogopedlag.no
Medlem: Unn Tindbod
Medlem: Tom Karlsen
Varamedlem: Mehak Chawla

YRKESETISK RÅD

Leder: Randi Grindstad Fosser, yrkesetiskrad@norsklogopedlag.no
Medlem: Melanie Kirmess
Medlem: Ingrid Steineger Dahl
Varamedlem: Anne Duhme

NORSK TIDSSKRIFT FOR LOGOPEDI

Redaktør: Hedda Døli, redaktor.ntl@gmail.com
Redaksjonsmedlem: Kristin Åmodt
Redaksjonsmedlem: Vanessa Seidler Krone
Redaksjonsmedlem: Monica Brochmann
Redaksjonsmedlem: Torunn Hovd

VALGKOMITÉ

Leder: Ingvild Røste
Medlem: Ane Hestmann Melle
Medlem: Signhild Skogdal
Varamedlem: Eli Tendeland

ARKIVARER

Arkivarrollen ivaretas inntil videre av styret.

LEDERE I REGIONSLAG

Agder: Helene Tunheim Tjørn, leder.agder.logopedlag@gmail.com

Akershus: Karianne Kjellemo, kariannekjellemo@hotmail.com

BuTeVe: Kari Anne Rogstad, styret.buteve@gmail.com

Innlandet: Marte Gulbrandsen, styret.hol@gmail.com

Møre og Romsdal: Bjørg Opstad Orvik, logopedlaget@gmail.com

Nordland: Anita Ness Byberg, nordland.logopedlag@gmail.com

Oslo: Ane Hestmann Melle, leder@oslogopedlag.no

Rogaland: Marit Vatnem Ingebrigtsen, rogalandlogopedlag@gmail.com

Troms og Finnmark: Berit Småbakk, beritsma@online.no

Trøndelag: Beate Warholm, trondelaglogopedlag@gmail.com

Vestland: Linn Hege Heienberg Bruåsdaal, hsf.log@gmail.com

Østfold logopedlag: Veronika Trenum Berg, veronika@prateriet.no

NORSK
PRESSEFORBUND

Norsk tidsskrift for logopedi. Fagblad for medlemmer av Norsk logopedlag. Tidsskriftet har fire utgivelser pr. år og sendes til medlemmer av Norsk logopedlag. Bladet er godkjent som vitenskapelig tidsskrift.

Redaktør: Hedda Døli
Redaksjonsmedlem: Monica Brochmann
Redaksjonsmedlem: Vanessa Seidler Krone

Redaksjonsmedlem: Kristin Åmodt
Redaksjonsmedlem: Torunn Hovd

E-post redaksjon: redaktor.ntl@gmail.com E-post annonser og kurskalender: annonsentl@gmail.com

Norsk logopedlags nettside: www.norsklogopedlag.no

For personer eller institusjoner som ikke er medlem av NLL er abonnementsprisen 530 kroner per år. Abonnement kan bestilles ved å sende epost til kasserer@norsklogopedlag.no med kontaktopplysninger og fakturaadresse.

Grafisk formgiver/Trykk: Lura Trykkeri AS – Forsidefoto: Ketil Børn/Samfoto – ISSN: 0332-7256

KJÆRE LESER,

høsten er her, og med den kommer en ny utgave av Norsk tidsskrift for logopedi. Bak denne utgaven er også en ny redaksjon som ble valgt på landsmøtet i juni. Vi takker for tilliten, og ser frem til arbeidet!

Tidsskriftet har en spennende tid i møte. I juni ble søknaden vår om medlemskap i Fagpressen innvilget. Fagpressen er en presseorganisasjon som arbeider for å bedre rammebetingelsene for publisering av blader, magasiner og tidsskrifter. Fagpressen har som formål å bidra til å kvalitets-sikre og utvikle norske medier. For NTL betyr dette gode muligheter for kurs og kompetanseheving, i tillegg til at vi endelig skal få en digital plattform. Det innebærer også at vi for første gang skal drives etter Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten.

Redaktørplakaten fastsetter redaktørens ansvar og frihet. Den understreker at redaktøren har det fulle ansvaret for innholdet i mediet og skal sikre at det redaksjonelle arbeidet utføres i tråd med god presseskikk. Redaktørens ansvar er også å verne om redaksjonens uavhengighet fra eksterne påvirkninger, enten det kommer fra politiske, økonomiske eller andre interesser. Helt konkret innebærer dette for eksempel at styret i Norsk logopedlag ikke kan komme med føringer for innholdet i tidsskriftet. Vær Varsom-plakaten består av selvpålagte etiske normer som gjelder for journalistiske medier i Norge. Vi forplikter oss til å følge både Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten med vårt medlemskap i Fagpressen. Med medlemskapet følger også noen endringer. Fagpressen ønsker at NTLs journalistiske prosjekt skal komme tydeligere frem. Dette betyr flere reportasjer, intervjuer, meninger og færre referater. Disse endringene vil ta tid. NTLs redaksjon er fremdeles logopedier – ikke journalister. Jeg vil oppfordre NTLs lesere til å være aktive bidragsytere i tiden som kommer!

Samtidig med NTLs spennende fremtid skjer det mye i Norsk logopedlag fremover. Katrine Kvisgaard gir en orientering i Nytt fra styret, samtidig som fagforeningssaken gis egen spalteplass. Jeg vil sterkt oppfordre dere til å delta på det ekstraordinære landsmøtet. Vi står ved et viktig veiskille i norsk logopedi.

Denne utgaven inneholder flere relevante artikler og aktuelt fagstoff. Jørgen Frost og Lis Pøhler skriver om lese- og skriveopplæring i skolen, samtidig som tusenvis av skolestartere nå sitter klare for å lære å lese og skrive i landets klasserom. Et tverrfaglig samarbeid mellom logoped og forsker Hilda Sønsterud, språkforskerne Anne Marie Dalby Landmark og Rein Ove Sikveland har resultert i en artikkel med oppdatert kunnskap og et helhetlig perspektiv på hva løpsk tale er. Jannicke Karlsen gir oss et innblikk i Vibeke Grøvers spennende karriere gjennom et resyme fra et seminar arrangert av Universitetet i Oslo. Seminaret markerte Grøvers svært viktige bidrag for å forstå hvordan barn lærer språk. I denne utgaven presenterer vi også et portrettintervju av vårt nyslåtte æresmedlem Ole-Andreas Holmsen. Hans erfaringer og meninger gir oss gode perspektiver på de mulighetene og utfordringene vi står overfor i norsk logopedi.

I mai gikk en nestor innen norsk logopedi bort. Henning Karlstad vil stå igjen som sentral i utviklingen av vårt fagfelt. Lars Bodin, Trine Lise Dahl, Ole-Andreas Holmsen og Brit Sørland gir oss et innblikk i Karlstads liv og virke. Vi lyser fred over hans minne.

Til slutt en liten oppfordring: Vi vil gjerne ha flere meningsutvekslinger på trykk, vi vil se flere kasespresentasjoner, fagartikler og fagfelle-vurderte artikler i tidsskriftet. Vi er avhengig av deres innsats og bidrag for å være et aktuelt tidsskrift og medlemsblad.

Godt valg og god lesning!

Hedda Døli
Redaktør

Hedda Døli
(Foto: Privat)

Kristin Åmødt
(Foto: Privat)

Vanessa Seidler Krone
(Foto: Privat)

Monica Brochmann
(Foto: Marita Jakobsen)

Torunn Hovd
(Foto: Privat)

Katrine Kvisgaard
Leder Norsk logopedlag
katrine@norsklogopedlag.no

Foto: Annette Bekkelund,
Norges Parkinsonforbund

Gratulerer med medlemskap i Fagpressen, Norsk tidsskrift for logopedi!

12. juni fikk vi nyheten om at NTL er tatt opp som medlem i Fagpressen. Dette er en milepæl for tidsskriftet. Fra nå av skal redaktøren jobbe i tråd med Redaktørplakaten, og har det personlige og fulle ansvaret for mediets innhold. Etter hvert vil tidsskriftet få en helt ny digital plattform. Dette er etterlengtet fra både redaksjonen i tidsskriftet og medlemmene våre. Vi håper denne endringen også fører til flere annonsører og nye lesere. Nyvalgt redaktør Hedda Døli er klar for oppgaven, og vi er trygge på at hun og redaksjonen vil mestre de nye endringene på en utmerket måte. Den nye formålsparagrafen til NTL ble sendt ut sammen med saks-papirene før landsmøtet (sak 11), og dere finner den også på s. 33 i de oppdaterte «Vedtekter og retningslinjer for Norsk logopedlag» som ligger på nettsiden til NLL.

Landsmøtet ble gjennomført 7. juni på Lillestrøm, og her ble det valgt et nytt styre i NLL. Her får dere en kort presentasjon av styremedlemmene og deres roller: Frøydis Morken (nestleder) jobber som førsteamanuensis ved Institutt for biologisk og medisinsk psykologi ved universitetet i Bergen (UiB). Therese Sandåker Bugaarden (sekretær) jobber ved Akershus universitetssykehus. Eirik Andersen Vengen (kasserer) jobber som næringsdrivende logoped ved Midtbyen logopedi i Trondheim. Eli Irene Kjus (nettansvarlig) jobber som næringsdrivende logoped ved Logoped-tjenesten i Lørenskog. Ingvild Winsnes (styremedlem) holder på med en Ph.d. ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier (ILN) ved universitetet i Oslo (UiO). Åse-Katrine Andersen (vara) jobber ved Universitetssykehuset i Nord-Norge (UNN). Ann Cathrin Gjevikhaug (vara) jobber som næringsdrivende logoped ved Prateriet i Fredrikstad. Katrine Kvisgaard (leder) jobber som næringsdrivende logoped i Oslo og er nasjonal fagveileder i logopedi i ParkinsonNet.

Vi takker for tilliten, og gleder oss til å ta fatt på spennende og viktige oppgaver i denne landsmøte-perioden.

På landsmøtet ble det flertall for vedtaket *Styret jobber videre med prosessen om å bli et fagforbund, og om å søke medlemskap i en hovedsammenslutning, og da fortrinnsvis i Unio*. På bakgrunn av dette

hadde vi et nytt møte med Unio 21. august. Denne gangen møtte vi Ragnhild Lied (leder av Unio) og Jon Olav Bjergene (sekretariatssjef i Unio). Dette møtet ble avgjørende for prosessen vår videre. Styret vedtok 25. august at vi innkaller til et **ekstraordinært landsmøte 14. oktober**. Her vil vi be om landsmøtets godkjenning for å starte prosessen om å bli et fagforbund – Norsk logopedforbund- og sende søknad om medlemskap til hovedsammenslutningen Unio. Før vi har vårt ekstraordinære landsmøte, vil vi arrangere høstkonferansen for tillitsvalgte. Denne gangen er også alle regionslagslederne invitert. Vi ønsker å drøfte saken grundig med våre tillitsvalgte før den legges frem på landsmøtet.

Vi står nå ved et veiskille for logopedien i Norge. Sammen kan vi løfte faget og profesjonen vår. Et fagforbund kan jobbe for flere logopedstillinger, bedre lønnsbetingelser, representere privatpraktiserende logopeder i direkte møter med HOD, jobbe for å sikre og styrke logopedutdanningene, beskytte logopedtittelen gjennom autorisasjon, logoped som lovpålagt tjeneste og arrangere faglige kurs. Vi kan ha tillitsvalgte logopeder i hver region, og regionslagene kan fortsette med kursvirksomhet og møter for medlemmene våre. Vi håper DU blir med oss videre! Har dere spørsmål som gjelder dette, er det bare å ta kontakt med oss på post@norsklogopedlag.no.

Sommerkonferansen ble arrangert 6.–8. juni. Fagutvalget hadde engasjert spennende forelesere som gav oss ny kunnskap og innsikt, og de fikk oss også til å reflektere over egne holdninger og praksis. Marcela Bustos engasjerte alle med sin åpningsforelesning; naturlig eller kulturell? – Hva slags toner møter vi ulike personer med? – Utvekslingstonen eller undervisningstonen? Mange med flerkulturell bakgrunn møtes med undervisningstonen. Marcela gav oss mange gode eksempler på at habitus, kapital og kulturell lydighet påvirker våre holdninger og den anerkjennelsen vi gir hverandre.

Jan Grue snakket om annerledeshet og inkludering gjennom selvopplevde narrativer. Han er en historieforteller av rang og alltid spennende å høre på. May-Britt Monsrud holdt minneforedraget til Anne-Lise Rygvold. I tillegg til å være en god venn, var May-Britt også en nær kollega av Anne-Lise.

Dette fikk hun vist på en god og varm måte gjennom forelesningen sin. Hun avsluttet med Anne-Lises ord:
– Ingen tester gir mer presis informasjon enn den som tester.

Dette var bare noen av forelesningene som gjorde inntrykk på meg. Evalueringen fra deltagerne som deltok på konferansen viser at de fleste var godt fornøyd med både programmet og foreleserne. Likevel ser vi at det er en relativ liten andel av våre medlemmer som deltar på Sommer- og Vinterkonferansen. Til sammenligning har Audiologopædisk forening (ALF) 650 medlemmer. De arrangerer hvert år fagkonferanse kombinert med foreningens årsmøte, og her deltar gjennomsnittlig 250–350 personer. De fleste deltagerne er logoped. Nå er det riktignok kortere avstander og billigere reisevei for danskene, men det er et stykke fra de 10 % av vår medlemsmasse som deltar på NLLs konferanser. Fagutvalget og styret ønsker å se nærmere på hvordan fremtidige konferanser kan arrangeres. Dette vil selvsagt også avhenge av om vi blir et fagforbund. NLLs konferanser har alltid vært en god anledning for logoped til å følge de yrkesetiske retningslinjene: *Et medlem har ansvar for å vedlikeholde og øke sin kunnskap og kompetanse innen logopediske fagfelt.*

Styret gjør mange oppgaver som ligger under arbeidsoppgavene til et fagforbund. På vårkonferansen i 2006 uttrykte daværende styre at NLL kan fortsette med å være en interesseorganisasjon, – *men vi kan ikke fortsette med alle «fagforenings-sakene»*. En av oppgavene til et fagforbund er å sende innspill til høringer. Dette har NLL gjort i stort omfang, og det er et svært tidkrevende arbeid. Styret og tillitsvalgte bruker ofte kvelder, helger og ferier til denne type arbeid.

Før sommeren sendte vi, sammen med LHL hjerneslag og afasi, et brev til statsråd Jan Christian Vestre i Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) og ba om en avklaring av om autorisasjon for logoped er under vurdering. Vi ønsker at statsråden tar initiativ til å starte en prosess som resulterer i at logoped innlemmes i ordningen for autorisasjon, lisens og spesialistgodkjenning av helsepersonell. Vi ba om et møte med politisk ledelse i HOD for å drøfte dette, noe de foreløpig har avslått.

1. juli kom takstendringen for næringsdrivende logoped, Forskrift om stønad til dekning av utgifter til undersøkelse og behandling hos logoped og audiopedagog. I forkant av dette hadde Privat utvalg og styret sendt innspill til HOD vedrørende forskriften. Flere logoped var skuffet over at behandlingstaksten kun var justert med 2 %. Det ble ikke gitt noen begrunnelse for at denne taksten fikk en lav justering. På bakgrunn av dette har vi sendt et nytt innspill til HOD, hvor vi ber om begrunnelse for takstreguleringen for logoped.

I juli sendte vi også et brev til statsrådene Kari Nessa Nordtun i Kunnskapsdepartementet (KD) og Jan Christian Vestre i HOD om utviklingen av Statpeds samarbeid med spesialisthelsetjenesten og hvordan dette går utover personer med kjønnsinkongruens. NLL har tidligere sendt innspill til KD om dette (5. mai 2023). I svaret fra KD (datert 15. mai 2023) står det at «Tjenestene Statped har gitt til personer med stemmevansker, har stort sett vært innen rehabilitering, som ligger under helselovgivingen. Derfor ble denne avtalen avvirket i 2022, og etter dette har Statped bidratt med kompetanseoverføring til Helse Sør-Øst RHF.»

Vi har påpekt at det ikke er riktig at Statped har bidratt med kompetanseoverføring til Helse Sør-Øst RHF. Det skyldes at det ikke er bevilget økonomiske midler til logopedstillinger i helseforetakene. Det finnes ikke logoped som kan ta imot denne kompetansehevingen, og kompetanseoverføringen har av den grunn ikke blitt gjennomført. NLL ser at det er behov for: 1) et overordnet, kvalitetssikret system som ivaretar alle berørte, 2) at logoped blir en selvfølgelig del av behandlingstilbudet for denne brukergruppen, 3) en plan for kompetanseoverføringen fra Statped til Helse Sør-Øst RHF når det gjelder logopedi og stemmebehandling og 4) at KD og HOD kan samarbeide om disse problemstillingene, fordi logopediske tjenester er hjemlet i både opplæringsloven og Lov om folketrygd.

Alle disse sakene vil vi i større grad kunne følge opp hvis vi blir et fagforbund. Det er et faktum at det er vanskeligere å bli hørt når man «bare» er en interesseorganisasjon.

19. august ble Østfold logopedlag reetablert. 20. august fulgte BuTeVe (Buskerud-Telemark-Vestfold) logopedlag etter. Styret er godt fornøyd med at vi endelig har fått på plass et styre i alle våre 12 regionslag. Det er viktig å ha drift i alle regionslagene når vi nå skal avgjøre retningen for laget. Takk til alle nye tillitsvalgte som har påtatt seg verv.

Til slutt en liten oppfordring til våre medlemmer: Husk å melde ifra om adresseforandringer eller endringer i medlemskapet. Det vil ikke være mulig å avgi stemme ved det ekstraordinære landsmøtet hvis man ikke er registrert med e-postadresse og telefonnummer. Og studentmedlemmer som har fullført logopedutdannelsen må sende inn dokumentasjon på dette innen 1. oktober, for å kunne stemme på landsmøtet.

Håper vi sees på det ekstraordinære landsmøtet 14. oktober. Da kan DU være med på å avgjøre veien videre for Norsk logopedlag.

Vennlig hilsen fra
Katrine Kvisgaard, Leder Norsk logopedlag

DEN SPRÅKLIGE BEVISSTHETEN SOM BLE BORTE!

Artikkelen ble først publisert i dansk utgave i tidsskriftet Læsepedagogen, nummer 4, 2024.

Jørgen Frost

er professor emeritus ved Universitetet i Oslo. Tidligere lærer, lesekonsulent og skolepsykolog på Bornholm, samt seniorrådgiver ved Bredtvet kompetansesenters dysleksiteam i Oslo fra 1994 til 2007. PhD fra universitetet i København med tittelen «Selvforsterkende strategier hos begynderlæseren».

E-post: jorgen.frost@uv.uio.no

Foto: Shane Colvin

Lis Pøhler

er lærer, spesiallærer og master i spesialpedagogikk. Medlem av styret i Landsforeningen af Læsepedagoger. Har utgitt bøker om den første lese- og skriveopplæringen – alltid med fokus på en balansert tilnærming til undervisningen.

E-post: lis.poehler@gmail.com

Web: www.poehler.dk

Foto: Lisbeth Hjort

Da Lis i sin tid ble kontaktlærer for 1. klasse hadde akkurat Bornholmsprosjektet sluttet. Deretter ble det gitt kurs både mange plasser i Danmark og flere steder i Norge (Trondheim, Oslo og Alta). Det skulle bli en øyeåpner for en da nyutdannet lærer! Det ble et grunnleggende fundament for hennes forståelse av lese- og skriveopplæringen. Det ble derfor en kjempeoverraskelse da det på et av hennes kurs for førskolelærere i 2024 viste seg at ingen av deltakerne hadde viten om temaet, eller kunnskap om Bornholmsprosjektet og de betydningsfulle forskningsresultatene derfra. Hvordan var det mulig at i den grad viktig kunnskap kunne forsvinne i den blå lufta i løpet av bare en generasjon? Språklig bevissthet er ikke bare språklig bevissthet, og overgangen mellom barnehage og skole er ikke bare å flytte barn fra et sted til et annet. Det er derfor bruk for igjen å fokusere sterkere på hvordan overgangen mellom barnehage og skole kan bli styrket.

Når den eldre generasjonen snakker om deres skolestart og møtet med leseopplæringen, er det ABC-bøkene man tenker på. I grunnen flotte bøker, hvor bokstavene var i sentrum, og hvor det dessuten var mye poesi og fine tegninger. Metodikken bygget primært på felles øvelser og ramselæring. Svake elever ble ikke alltid oppdaget. Skrivningen var formelle øvelser med bokstaver og etter hvert ord. Det varte dog ikke lenge før det kom nye impulser fra landene rundt Norge. Ordbildemetoden ble tatt i bruk på mange skoler og det ble skrevet nye lesebøker som bygget på disse strømningene. Dette metodiske skiftet resulterte ofte i at det ble flere elever som ikke klarte å henge med i 1. klasse. Det satte gang i utviklingen av supplerende materiell hvor man fokuserte på arbeidsmetoder som tidligere ble benyttet. Med det ble det sterkere fokus på den lesesvake eleven. I Aga (1990, s. 46) finner man en beskrivelse på vers av hvordan det kunne oppleves å være et barn med dysleksi:

Å skrive.....

Men gleden av å forme tanker og bilder i ord på papiret.

Hvorfor har jeg ikke opplevd den?

Den ble nok kvalt i fødselen av røde streker, – fordi jeg ikke kunne skrive riktig....

Men midt i alt dette dukket også Skjelfjord opp (1983, s. 8). Et av hans første og viktigste bud var: 'Eleven må lære å dele talte ord opp i deler som svarer til det vi vanligvis kaller språklyder eller fonemer.' Han hevdet dessuten at uansett hvilken metode man velger å følge i leseundervisningen, må elevene lære å løse flere oppgaver *samtidig* for å oppnå god leseferdighet. Under søkelsen hadde vist at det krever ganske lang trening for å bli flink til å dele talte ord i fonemer. Han slo fast at 'sikker mestring av denne oppgaven er en forutsetning for at sammenlesingen skal gå uten vansker.'

Dette var nytt! Og dessverre ble ikke dette allmenn kunnskap for lærerne i skolen. Dessuten var den forskningsmessige dokumentasjon generelt for svak. Men i spesialundervisningen av lesesvake elever ble Skjelfjords analysetreningsprogram tatt mer på alvor (ibid.). Etter hvert ble spesialundervisning praktisert på de fleste skolene.

Det dukket også opp metoder for leseopplæring som i høyere grad ønsket å involvere elevene direkte i tekstskapingen. Man ønsket at elevenes tekster skulle være de tekstene barna skulle lære å lese igjennom (Leimar, 1978). Dessverre ble det snart klart at denne metodikken især gagnet de dyktigste elevene. Årsaken var sannsynligvis at lærerne ikke var godt nok forberedt til å administrere en slik lærebokfri opplæring. Arbeidet med først å lære barna å analysere ordene og omsette lydene til bokstaver og deretter danne syntese og samle bokstavene til ord, ble i praksis ikke prioritert. Mange steder så man da også at elever med lesevansker økte.

Samtidig utviklet leseverkene seg kvalitativt med tekster som ble både mer varierte og interessante for elevene enn tidligere. Leseforskningen mente dessuten å ha kartlagt de viktigste variablene for god leseopplæring, og det ga lærerne større metodisk sikkerhet. Likevel ble det stadig flere elever som ikke lyktes i opplæringen.

Om språklig bevissthet

Letingen etter metoder i leseopplæringen som kunne stoppe veksten i frafallet førte i de siste årtiene av forrige århundre til at man begynte å interessere seg for 'språklig bevissthet'. I Norden var det især Ingvar Lundberg, som på universitetet i Umeå satte forskning om dette i gang. I et samarbeid med lokal PPT på Bornholm ble Bornholmsprosjektet da gjennomført (Lundberg m.fl., 1988; Frost & Lønnegaard, 1995). Senere kom Københavnsprosjektet (Petersen & Borstrøm, 1997). Her i Norge satte også Universitetet i Stavanger forskning i gang som satte fokus på utvikling av den språklige bevisstheten hos 5-6 åringer og dens betydning for leseutviklingen (Høien & Lundberg, 1997).

Alle disse forskningsprosjektene, som var helt i samsvar med tilsvarende forskning i land utenfor Norden viste samstemmig at det var en positiv sammenheng mellom den språklige bevisstheten og leseutviklingen. Man hadde vist hvordan man med lekeaktiviteter med språket hos

6-åringer kunne sikre en god leseutvikling hos flere barn enn man hadde sett før. Men egentlig hadde en del forskere i Australia, Europa og USA allerede hatt deres blikk rettet mot ikke bare forholdet mellom den språklige bevisstheten og leseutviklingen, de var også mer spesifikt begynt å interessere seg for forholdet mellom den språklige analysen av ord i både skriving og lesing (se f.eks. Morris & Perney, 1984).

I dag er denne viten blitt supplert av annen forskning som har vist at når barn i barnehagen blir interessert i å utforske skrivingen på egne vilkår, utvikler de tidligere deres evne til først å analysere ord, og deretter til å lese hva de har prøvd å skrive (se Hofslundsengen m.fl., 2016). Samtidig har hjerneforskning kunnet dokumentere at når barn både hjemme og i barnehagen får mange allsidige, språklige impulser, ser man at nerveforbindelsene styrkes mellom de områdene i hjernen, som også har betydning for den skriftspråklige utviklingen. Dette har også betydning for barn fra familier med dysleksi.

Dessuten ser vi i økende grad at forskere ikke bare fokuserer på henholdsvis lese- og skriveutvikling hver for seg, men også på det gjensidige forholdet mellom skriving og lesing (Graham, 2020). Intervensjoner som f.eks. viser effekten av skriving på tidlige leseferdigheter (Ray, m.fl., 2021) blir på denne måten signaler til forskersamfunnet om at et mulig paradigmeskifte kan være på vei – på bekostning av det sterke fokus på selve bokstavlæringen. Det kan for noen bli en ny erkjennelse med stor betydning for praksisfeltet: Det viktigste er ikke bokstavene i seg selv, men de språklige forholdene som skaper betingelsene for å utvikle operasjonell bokstavkompetanse.

FIGUR 1. Christopher har tegnet og skrevet om noen barn i barnehagen.

Den språklige bevisstheten som ble borte

På 80-tallet ble man som allerede nevnt, klar over betydningen av den språklige bevisstheten, og det varte ikke lenge før denne kunnskapen spredte seg i Norden. Forskningen kunne dokumentere at elever som deltok i strukturerte språklige aktiviteter før lesestarten fikk en bedre lesestart. Mange lærere, blant dem også Lis, opplevde dette i deres praksis. Men problemet var at selv om forskningen tydelig hadde vist, hvor stor betydning den språklige bevisstheten og bruken av språkleker hadde for 5-6 åringene, så endret ikke lærerne de gamle rutinene i leseopplæringen slik at den språklige bevisstheten ble innlemmet i leseopplæringen. Språkleker var en del og bokstavtreningen en annen. Oppskriften fulgte stadig rekkefølgen: snakke-lese-skrive. Det ble fortsatt brukt mye tid på selve gjennomgangen av bokstavene, hvor barna skulle finne, vise, huske, klippe, forme, bake og smake på bokstavene – og naturligvis også lære bokstavsangen. Praksis skilte på denne måten språkleker fra bokstavlæringen. Og her sviktet forskningen på en måte lærerne og barna, fordi det ble ikke satt ytterligere fokus på forholdet mellom språkleker, bokstavlæring, skriving og lesing.

Denne utviklingen har i praksis betydd at forskningen egentlig ikke har kunnet si annet enn at det var fornuftig å benytte språkleker i undervisningen som en støtte for en helt tradisjonell begynnermetodikk hvor bokstaven var det sentrale utgangspunktet. Det forskningen *ikke* gjorde, var å gå ytterligere i dybden for å klargjøre mer presist hvordan den språklige bevisstheten og bokstavkunnskapen interagerer. Forskerne fortsatte å fokusere på benevning og gjenkjenning av bokstaver som de sentrale variablene for også å vise presist hvilken effekt språklekene har på leseutviklingen. Men det ble, og det blir fortsatt ikke tatt høyde for om den bokstavkunnskapen som måles også inneholder språklig bevissthet eller ikke. Dette er uheldig, for det er ikke bokstavene i seg selv man leser med, men derimot den språkkunnskapen som bokstavene representerer under skrivingen og lesingen.

Man kan dessuten ikke forvente at barna av seg selv overfører erfaringene fra språklekene til bokstavkunnskapen og videre til lesing. Her må læreren på banen og bevisst fokusere på at barna integrerer deres språklige bevissthet i bokstavkunnskapen for å utvikle evne til segmentering i skriving og lydsammenkobling i lesing som basis for de operasjonelle skriftspråkstrategiene.

Det har vært meget få forskere som har interessert seg for forholdet mellom på den ene siden den språklige analysen, som utvikles gjennom deler av språklekene, og på den andre siden henholdsvis lesing og skriving. I dag vet vi at det er den språklige analysen i språklekene som gir *direkte* støtte til den tidlige, spontane skriveinstekten og som derfor helt naturlig blir inngangen til skriftspråket og en tydelig støtte til den etterfølgende lesingen. Det er ikke den systematiske gjennomgangen av bokstavene.

Følgen av dette har derfor vært at det sterke fokus på bokstavene, som inngang til forståelsen av det skriftspråklige prinsippet, fortsatte uforandret. Derfor er språklig bevissthet blitt ett tema og bokstavlæring et annet. Den vanlige læreren har ikke hatt anledning til å endre sin undervisning. Leseverkenes metodiske struktur ble jo bakkett opp av forskningen fordi man ikke hadde fokusert på denne dypere problemstillingen. Språklekene fikk på denne måten mer karakter av underholdning og variasjon. De ble ikke en integrert del av opplæringen. Derfor ble ikke heller språklekene til nytte for alle elevene. Alt for mange faller stadig fra.

Om vi ikke endrer retning ...

... så ender vi som kjent opp der hvor vi er på vei! Og da vet vi at vi ikke har holdt rett kurs. Leseundersøkelser har over ca. 40 år dessverre vist at både elevenes lesekompetanser og deres leseglede er, om ikke i fritt fall, i hvert fall støtt og rolig nedadgående.

Om vi vil endre på dette må vi helt enkelt ned i språkets substans og begynne med å akseptere at talespråket er utgangspunktet for alle alfabetiske skriftspråk. Det betyr helt konkret at det er den språklige analysen av ord i talespråket som blir inngangen til forståelsen av skriftspråkets vesen. Barnet må erfare hvordan de talte ords lyder kobles til bokstavene og kodes til ord i skrift. Derfor blir det helt naturlig skrivingen som blir utgangspunktet for leseopplæringen, og ikke bokstavlæringen og leseøvelser. Det kan virke logisk at man skal starte med bokstavene som det enkleste. Men det er å starte i feil ende hvis man ønsker at barnet skal kunne se logikken fra starten: fra tale til å skrive og fra språklyd til bokstav.

For å oppnå dette, kan og må bokstavene naturligvis gjøres tydelig synlige for barna, for eksempel i form av tavler som viser bokstaven i tett forbindelse med et bilde/tegning av

noe som barna må forventes å kjenne igjen og som starter med bokstavens standarduttale (lyd). I og med at skrivingen er utgangspunktet lærer barna her det vesentlige om hva bokstaver er *mens* de skriver: Bokstaver er og blir 'bare' en representasjon av språklyder. Og det er faktisk også alt barna har bruk for å vite for å komme godt i gang og skjønn systemet.

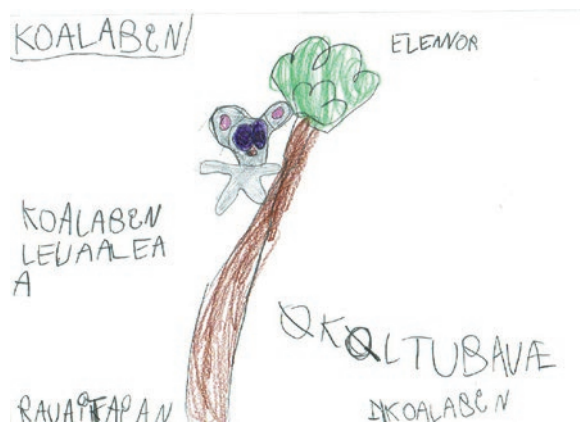
Bokstavene blir på denne måten både funksjonelle og operative fra starten og de trenger ikke inngå i et metodisk program med store krav til elementtenkning og hukommelse og tilhørende treningsaktiviteter. Tvertom: «kan du skrive – kan du lese»: fordi analyse og syntese er gjensidig forbundne, og fordi analysen er enklest å lære.

Med det blir den klassiske bokstavgjennomgangen overflødig. Den frigitte undervisningstiden kan med fordel benyttes til å rette oppmerksomheten mot selve skrivingen av bokstavene. Ellers skriver barna dem ofte på ukonvensjonelle måter. Det vil hemme dem i utviklingen av en lettest, sammenhengende håndskrift med flyt.

Slik kan vi endre retning

Vi har til nå ikke vært flinke nok til å gjennomskue og presentere dette i sin helhet. Men nå, hvor vi mener å ha grep om plantens rot, fremstår hele sakskomplekset stadig mer innlysende og relativt enkelt å overføre til daglig praksis. Det starter med språklekene, men så snart barna begynner å 'smake' på ord (analyse) i lekeprogrammet (Frost og Lønnegaard, 1995) kan pedagogen/læreren introdusere bokstavrekken med støttebilder. Som en typisk start med utgangspunkt i aktiviteter med barnas navn, men snart supplert av den private, spontane skrivingen som noen barn allerede er i gang med. Og skrivingen smitter! Når de først ser og opplever at noen begynner å skrive spontant vil de raskt følge etter.

På denne måten blir begynneropplæringen i skriftspråket både mer inspirerende og meningsfull for barna. Plutselig blir det forebyggende arbeidet en del av helt vanlig praksis og dessuten individuell. Alle barna følger samme prinsipielle fremgangsmåte og vokser med hverandre som observatører (Frost, 2020). Kvalitet og tempo kan være forskjellig, men alle kommer i gang på en positiv måte. Når en fortsatt arbeider med språklekene styrkes den analytiske sikkerheten. Derved forbedres kvaliteten i skrivingen, bokstavsikkerheten økes og det som skrives, kan leses. Dermed styrkes også leseferdigheten.

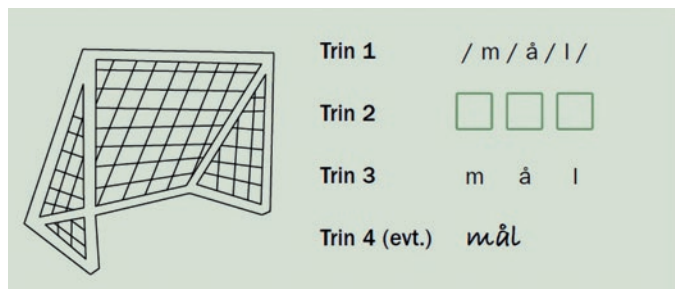
FIGUR 2. Elenor har tegnet og fortalt om kolabjørnen som lever alene i trærne. Den spiser eukalyptus.

Det teoretiske grunnlaget

Det vesentlige i den beskrevne fremstilling er, at når en arbeider på denne måten blir de sentrale språklige ferdighetene som inngår i skriving og lesing, integrert. Den språklige analysen og bokstavkunnskapen kommer i et tett og logisk riktig samspill som samtidig åpner for syntesedannelsen og med det leseferdighet og forståelse – fordi innholdet er kjent. Arbeidet med avkodning og forståelse vil på denne måten gjensidig styrke hverandre. Og for læreren blir elevens arbeidsmåter plutselig synlige og helt åpne for mediering av de respektive strategiene som elevene er i ferd med å beherske. Med det har vi åpnet døren for at læreren effektivt kan støtte elevene i å utvikle nettopp de arbeidsmåtene som best setter dem i stand til å erobre skriftspråket. Da er med andre ord døren til det forebyggende arbeidet på vidt gap.

For å tydeliggjøre den grunnleggende forskjellen mellom det å ta utgangspunkt i henholdsvis bokstavlæring eller i den språklige segmenteringen ledsaget av skriving, kan det kanskje være nyttig å se nærmere på hvordan Vygotsky skilte mellom 'tool' (redskap) og 'sign' (tegn) når det gjelder pedagogisk oppfølging av den første skriftspråkstimuleringen (Bakhurst, 2007). Et 'redskap' hos Vygotsky betegner en støtte til eleven for å kunne gjennomføre en psykologisk eller en kognitiv prosess, og som dessuten kan støttes ved mediering. Det vil si, at 'redskapet' og den aktuelle læringsprosessen har felles trekk. Et redskap til støtte for å kunne mediere den språklige analysen kan være bruk av konkrete gjenstander. Det betyr at det blir kongruens mellom lesing som en språkprosess og det hjelpemidlet og den arbeidsmåten som skal støtte eleven i å gjennomføre

segmenteringen. Et eksempel på hvordan pappbrikker kan bli et redskap i undervisningen hvor læreren vil støtte eleven i å gjennomføre fonologisk analyse og syntese (mediering) kan ses i figur 3.

FIGUR 3. Et eksempel på bruk av redskaper (her: pappbrikker) i forbindelse med undervisning av de yngste elevene i fonologisk analyse (Frost, 2020, s. 55)

Et 'tegn' (sign) hos Vygotsky er ikke i seg selv knyttet til en bestemt læringsutfordring, men kan ses som et generelt hjelpemiddel som benyttes til å organisere, systematisere og representere. Det kan være symbolsystemer som tall og bokstaver. Støtte i forhold til å lære tegn som symboler vil derfor ligge utenfor det som eleven konkret utfordres av for å kunne lese og skrive. Det begrenser verdien av å arbeide med bokstaver isolert. På samme måten blir støtte til å lære bokstavnavn heller ikke en direkte støtte for å kunne gjennomføre analyse og syntese.

Figur 4 viser hvordan eleven kan finne støtte til å lære å koble bokstavlyd til den riktige bokstaven. Tavlen kan støtte eleven under den spontane skrivingen når eleven har analysert lyder i et ord som han/hun vil skrive og vil finne motsvarende bokstavtegn.

Dette betyr samlet at mediering i forbindelse med å lære bokstaver ikke fungerer ved gjenkjenning og benevning. Først når bokstavene gis lyd og knyttes til analyse- og synteseprosessene, kan medieringens potensial utnyttes pedagogisk, når eleven vil skrive eller lese – og har bruk for hjelp. Tavlen i figur 4 er dessuten et eksempel på støtte når det gjelder å identifisere bokstaver etter en gjennomført analyse. Eleven vil skrive «Birk», som er en venn han har tegnet. Nå vil han da analysere ordet og finne fremlyden ved å uttale navnet langsomt og tydelig. Her kan da læreren gi støtte og mediere frem 'b' lyden /b/ - sammen med eleven. Deretter kan eleven finne et ord på tavlen som også begynner på /b/. Eleven finner da tegningen av ordet 'bil' og ser da også det skrevne 'b' som han nå kan skrive på sin tegning.

FIGUR 4. Et eksempel på støtte i form av tegninger som viser ord med bokstaver som fremlyd (Skar et al., 2021)

Man kan også mediere i phonics-programmer, hvor man mer systematisk trener lydering og analyse. Men det kan også ses, som vist i eksemplet over, når eleven vil prøve å «smake» på ord som eleven vil skrive. I begge tilfellene kan læreren samarbeide med eleven og støtte, både når eleven vil prøve å segmentere ord og når eleven prøver å danne syntese med bokstavlyder. I begge tilfeller står språket midt i prosessen. En ulempe ved de systematiske phonics-programmene er at de ofte kan bli tekniske og frigjort fra mening. Ved den spontane skrivingen er utgangspunktet det innholdet som eleven selv er opptatt av.

To typer av læringsprosesser

Å lære å segmentere ord og å lære bokstavers navn og lyd representerer med denne viten som utgangspunkt to typer av læringsprosesser. Den første kan støttes ved mediering, den andre kan ikke det. Den siste kan støttes ved husketeknikker, den første kan det ikke. Bokstaven får sin tilknytning til språket og meningen via det spesifikke språklige arbeidet som hjernen må lære seg å utføre og knytte til lyd, bokstaver, ord og tekst. Gjensidigheten i forholdet mellom den språkanalytiske prosessen og de språklige symbolene må derfor etableres ved mediering av primært den språklige prosessen og bli et selvstendig kognitivt læringssystem hvor bokstavene er det ytre skallet og språket er kjernen (Share & Stanovich, 1995).

Her har forskerne forskjellige veier å anbefale som metodisk utgangspunkt: segmentering av ord i lyder (analyse) og lydsammenkobling (syntese) til ord, tekst og mening. Når noen elever ikke lærer seg å lese som andre på samme alder, har det typisk sammenheng med at de

språklige analyse- og synteseprosessene ikke supplerer hverandre hos disse elevene. Prosessene kommer ikke i samspill og knyttes ikke til mening. Elevene opplever derfor heller ikke prosessenes magi. Derfor blir også alt lesearbeidet raskt kjedelig.

Det er derfor også disse prosessene det forebyggende arbeidet må rettes mot. En balansert fremgangsmåte som må balanseres mellom det å lære å segmentere og det å knytte språklyder til symboler ved skrivning (produkter med mening) og lesing (opplevelse). Når barn skal lære å kunne bli med på dette bør utgangspunktet derfor tas i barnets egne ønsker om å meddele seg, slik at det er budskapet i det barnet skriver, og meningen i det barnet leser, som hele tiden er i fokus.

En (vill?) visjon

Med dette lille faglige overblikk (og tilbakeblikk), som er godt dokumentert internasjonalt, er det enkelt å slutte at kvaliteten i overgangen mellom barnehage og skole har meget stor betydning for barns videre utvikling. Vi er ikke helt i mål i Norge når det gjelder den gode overgangen mellom barnehage og skole (se Lohmann & Bjerg, 2023). Mange har prøvd og mange har forsøkt seg med løsninger som kanskje har fungert i noen år. Men det finnes ikke en offisiell og permanent god løsning på de iboende problemene i overgangen mellom barnehage og skole. Barnehagen har ikke patent på å utvikle barnas personlige og sosiale kompetanser og skolen har ikke patent på å utvikle de faglige kompetansene. Grensene finnes ikke og det bør bli helt samsvar i oppgavens karakter.

Et av problemene er at det dreier seg om to faggrupper som skal finne sammen. Bølgene kan gå høyt, når en skal diskutere innhold og holdninger i en overgangsordning. Litt firkantet sagt- barnehagen vil gi muligheter og se hele barnet, mens skolen vil utdanne og kvalifisere. Dette er naturligvis en forenkling, men de grunnleggende holdningene kan ofte være meget forskjellige. Dette bør dog ikke bli en trussel mot å utvikle en ny overgangsordning hvor målet er å sikre kvalitet for alle barn. Tvertom skulle dette bli en utfordring til å forsøke å skape en bedre sammenheng fra første dag – i fellesskap!

På det emosjonelle området har forskere funnet at barn, som før skolestart har vansker med å styre sine impulser og som i sosiale sammenhenger ofte får problemer, også ofte får det vanskelig når de kommer på skolen. Motsatt ser man

at barn som før skolestart er flinke til å omgås andre, styre deres oppmerksomhet og til å fokusere, som regel klarer seg bedre i deres skoleforløp, både sosialt, emosjonelt og faglig (Rimm-Kaufman m.fl., 2005).

Som det er nå har mange skoler en besøksordning så de eldste barna i barnehagen kommer på besøk på skolen for å bli lite grann kjent med rammene de snart skal inn i. Andre har kanskje etablert en type opp-/nedeordning hvor personalet fra barnehage og skole bytter plass i korte perioder. Det kan i noen grad sikre trygghet under overgangen, men det er ingen tilfredsstillende ordning totalt sett fordi det er kortvarig og ofte tilfeldig.

Målet for en overgang må være å skape og sikre en pedagogisk sammenheng i det hverdagslige møtet mellom barn og mellom barn og voksne. Om man skal oppnå dette må en gripe overgangen mer fundamentalt an. Vi må finne en annen modell for det.

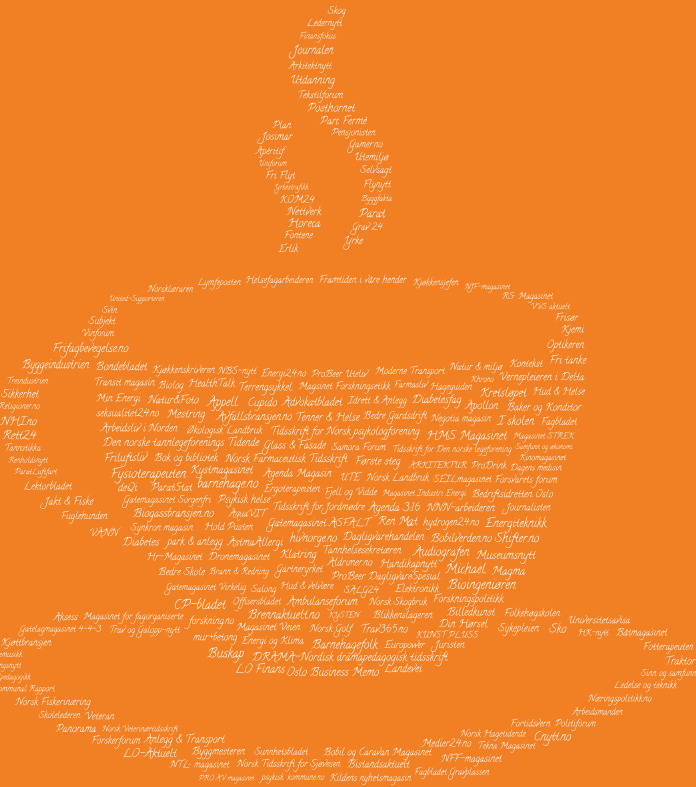
En overgangsordning kunne etableres som en selvstendig enhet og derfor hverken være barnehage eller skole. Den bør bestå av like antall barnehagepedagoger og lærere og fungere i praksis med en to-lærer/pedagogordning som kan sikre den individuelle kontakten og støtten til det enkelte barnet. Ordningen kunne med fordel være to-årig, hvor forløpet sikter mot 5-7-åringene. Det betyr at barna skrives inn i ordningen når de er 5 år, som vi kjenner det fra skolestarten i dag, men da først starter i 'den ordentlige/ virkelige' skolen fra nåværende 2. klasse. Sagt med andre ord, de eldste barna i barnehagen og de yngste barna i skolen samles i en pedagogisk og didaktisk selvstendig enhet.

Det nye vil være at disse to årene tilrettelegges i et nært samarbeid mellom pedagoger og lærere som en selvstendig pedagogisk enhet. Enheten – som vi kunne fristes til å kalle «Broen» – har egen læreplan som blir utformet på grunnlag av all den forskningen som internasjonalt har interessert seg for nettopp de forholdene som har særskilt betydning for hvordan 5-7 årige barn best lykkes i overgangen til skolen. Personalet har etterutdanning som bygger på henholdsvis pedagog- og lærerutdanningen. Det gjør dem til eksperter i nettopp disse to årene i barnas liv. De voksne som jobber i Broen, må nemlig bli eksperter på både de sosiale, emosjonelle og faglige aspektene av 5-7 åringenes liv (Frost og Pøhler, 2024).

Liste over relevant litteratur

- Aga, E. (1992). *Lese- og skriveønsker. Forebygging og spesialpedagogiske tiltak*. Universitetsforlaget.
- Bakhurst, D. (2007). Vygotsky's Demons. I: Daniels, H, Cole, M, Wertsch, J.V. (red.). *Vygotsky*. Cambridge, University Press.
- Chomsky, C. (1979). Approaching reading through invented spelling. I: L.B. Resnick & P.A. Weaver: *Theory and Practice of Early Reading*, 43-65. Hillsdale, N.J. Lawrence Erlbaum Associates.
- Hall, J.S. (1989). Learning to read. The Great Debate 20 years later. *Phi Delta Kappan*, 70(7), 521-538.
- Clarke, 1989. Encouraging invented spelling in first graders' writing: Effects on learning to spell and read. Research in the Teaching of English. Referert i Adams, 1990.
- Edwards, A. (2007). I: Daniels, H, Cole, M, Wertsch, J.V. (red.). *Vygotsky*. Cambridge, University Press.
- Ehri, L.C. & Wilce, L.S. (1987). Does learning to spell help beginners learn to read words? *Reading Research Quarterly*, 22, 47-65.
- Elkonin, D.B. (1973). Methods of teaching reading. I: J. Downing (ed.). *Comparative Reading. Cross-National Studies of Behavior and Processes in Reading and Writing*, 551-579. New York: The MacMillan Company.
- Frost, J. (2002). *Selvforstærkende strategier hos begynderlæseren*. Dansk psykologisk Forlag.
- Frost, J. (2020). *Mærk sproget – Skriv og læs!* Forlaget Pøhler.
- Frost, J. og Lønnegaard, A. (1995). *Sproglege – til styrkelse af sproglig bevidsthed*. Teoridel. Dansk psykologisk Forlag.
- Frost, J. og Pøhler, L. (2024). *Bogstaveligt talt: En god skolestart*, Forlaget Pøhler.
- Graham, S. (2020). The sciences of reading and writing must become more fully integrated. *Reading Research Quarterly*, 55(81), 535-544.
- Hofslundsen, H., Hagtvet, B.E. & Gustafsson, J.F. (2016). Immediate and delayed effects of invented writing intervention in preschool. *Reading and Writing*, 25, 4-32.
- Leimar, U. (1976). *Arbeta med LTG 1*. Liber läromedel.
- Lohmann, Nanna og Bjerg, Helle, (2023): Debat: Børn i indskolingen skal møde sammenhæng fra første dag, i *Skolemonitor*, 18. maj 2023.
- Lundberg, I., Frost, J. & Petersen, O.P. (1988). Effects of an Extensive program for Stimulating Phonological Awareness in Preschool Children. *Reading Research Quarterly*, 23, 263-284.
- Morris, D. & Perney, J. (1984). Developmental spelling as a predictor of first-grade reading achievement. *The Elementary School Journal*, 84, 441-457.
- Norrie, E. (1960). *Ordblindundervisning – med fonetisk sættekasse*. Nyt Nordisk Forlag.
- Ouellette, G. & Sénéchal, M. (2008). Pathways to Literacy: A study of invented spelling and its role in learning to read. *Child Development*, 79(4), 899-913.
- Petersen, D.K. & Borstrøm, I., (1997). Kan man forebygge ordblindhed i børnehaveklassen? *Mål og Måle*, 20, 4, 22-30.
- Powers, S.J., Wang, Y., Beach, S., Sideridis, G.D. & Gaab, N. (2016). Examining the relationship between home literacy environment and neural correlates of phonological processing in beginning readers with and without a familial risk for dyslexia: an fMRI study. *Annals of Dyslexia*, 66, 337-360.
- Ray, K., Dally, K., Colyvas, K. og Lane, A.E. (2021). The effects of a whole-class kindergarten handwriting intervention on early reading skills. *Reading Research Quarterly*, 56 (81), 193-207.
- Rimm-Kaufman, S.E., La Paro, K.M., Downer, J.T. & Pianta, R.C. (2005). The contribution of classroom setting and quality of instruction to children's behavior in kindergarten classrooms. *The Elementary School Journal*, 105, 4, 377-394.
- Rohl, M. & Tunmer, W.E. (1988). Phonemic segmentation skill and spelling acquisition. *Applied Psycholinguistics*, 9, 335-350.
- Share, D.L. & Stanovich, K.E. (1995). Cognitive processes in early reading Development. *Issues in Education*, 1-58.
- Skar et al (2021): *Stilladseret skrivning*, Forlaget Pøhler.
- Skjelfjord, V.J. (1983). *Analysetrening i leslæringen. Treningsprogram og lærerveiledning*. Universitetsforlaget.
- Wertsch, J.V. (2007). Mediation. I: Daniels, H, Cole, M, Wertsch, J.V. (red.). *Vygotsky*. Cambridge, University Press.

tendbryr.no

Godt innhold til kaffen

Bladet du nå leser gir deg grundig, uavhengig journalistikk laget av en redaksjon med kompetanse til å gå i dybden innen ditt fag eller interessefelt. Finn flere redaksjoner som brenner for det samme som deg på fagpressen.no/utvalg

SKJEMA TIL UTREDNING AV DYSFONI HOS BARN (STUAD-B)

Henriette B. Brørby
Foto: Ingvild Bjertnæs

STUAD-B er et kartleggingsverktøy for logopeder ved kartlegging av barn med stemmevansker. Hensikten med skjemaet er å undersøke bakgrunnen for stemmevanskene, stemmens funksjon og hvilke faktorer som kan ha innvirkning på barnets stemme. Det har tidligere ikke vært noe felles kartleggings-skjema for barn med stemmevansker på norsk. Skjemaet kan bidra til en felles praksis for logopeder i Norge.

Marit S. Marumrud
Foto: Anneli Kaino

Oversatt fra dansk til norsk

STUAD-B er utviklet og tilpasset til barn av audiologopedene Marie Nørgård Olsen og Sara Gryholdt Rasmussen på dansk, med utgangspunkt i Skjema for utredning av dysfoni (STUAD). Det er oversatt og tilpasset til norsk gjennom et samarbeid mellom Oslo PPT og Statped av logopedene Henriette B. Brørby, Marit S. Marumrud, Jorid Løvbakk og Britt Bøyesen, tilbakeoversetter er Marie K. M. Ditlefsen.

STUAD-B består av:

- **Forord og veiledning**
Forordet beskriver bakgrunnen for utviklingen av STUAD-B. Veiledningen beskriver skjemaets ulike deler, og forklarer hva som ligger i begreper og bilder som benyttes i skjemaet. Bilder i stort format og Nordavinden og sola er vedlagt.
- **Utredende samtale**
Anamnesen undersøker bakgrunnen for stemmevanskene, hvordan de arter seg med aktuelle symptomer og hvilke tiltak som er gjort.

Jorid Løvbakk
Foto: privat

• Logopedisk undersøkelse

Den logopediske undersøkelsen består av en funksjonsprøve og en auditiv vurdering av stemmen, samt andre relevante observasjoner av pust og muskulære spenninger. Oppsettet er skjematisk, hvor informasjonen gis gjennom avkrysning i bokser, og utdypende informasjon i linjefelt.

Til sist medfølger en liste over gode råd for stemmepleie og gode råd ved reflux. Disse rådene baserer seg på alminnelige logopediske råd som gis ved Universitet i København, Center for specialundervisning for voksne (CSV) og andre danske kommunikasjonssentre.

STUAD-B kan lastes ned gratis på statped.no

Statped planlegger landsdekkende workshops med temaet «Stemmevansker hos barn» høsten -24 og våren -25. Her vil STUAD-B gjennomgås under kartlegging av stemmevansker hos barn. Ved behov for workshop i din landsdel, ta kontakt med Henriette B. Brørby eller Jorid Løvbakk i Statped.

Britt Bøyesen
Foto: privat

STEMMEWORKSHOP I BODØ

Jobber du med barn med stemmevansker og ønsker inspirasjon og faglig deling?

I denne workshopen fordyper vi oss både praktisk og teoretisk innen stemmevansker hos barn. Workshopen passer til logoped, både med lite og mye erfaring innen stemmevanskefeltet.

Dato: Fredag 11. oktober kl. 09.00 – kl. 15.00

Påmeldingsfrist: 04.10.2024

Målgruppe: Logoped og logopedstudenter

Sted: Statped, Haaakon VII's gate 98, 8004 Bodø

Pris: Gratis (inkl. kaffe/te).

NB: Lunsj/matpakke, reise og opphold organiseres og dekkes av den påmeldte.

Workshopen består av fire deler:

1. Utforsking av egen kropp, pust og stemme
2. Teoretisk innføring stemmevansker hos barn
3. Utredning av stemmevansker hos barn med kartleggingskjemaet STUAD-B
4. Drøfting av tiltak i grupper

Workshopen fokuserer på barn i barnehagealder og elever opp til 7.trinn.

Merk: Det er et begrenset antall plasser. Kurset blir arrangert under forutsetning av nok påmeldte. Ved avlysning får påmeldte beskjed om dette, rett etter at påmeldingsfristen har utløpt.

Kontaktinformasjon

Ved behov for hjelp med påmelding kontakt kurs@statped.no

For spørsmål om kursinnhold, ta kontakt med henriette.b.brorby@statped.no

Andre merknader

Kaffe og mingling fra kl. 08.30

Lunsj fra kl. 11.00 – kl. 12.00

Hilda Sønsterud

er logoped og seniorrådgiver i Statped og førsteamanuensis II i logopedi ved Nord universitet. Hilda er ESS-sertifisert (European Stuttering Specialist), har en toårig spesialisering i Aksept og verdibasert atferdsterapi (ACT), og er internasjonal representant for Norge i den internasjonale foreningen for løpsk tale (ICA).

Epost: hilda.sonsterud@statped.no, eller hilda.sonsterud@nord.no

Foto: Line Haaland-Johansen, Nord universitet

Anne Marie Dalby Landmark

er førsteamanuensis ved Institutt for pedagogikk, Universitetet i Sørøst-Norge og Postdoktor ved Medisinsk klinikk, Nordlandssykehuset, Bodø. Hun bruker samtaleanalyse for å studere kommunikasjon i kliniske, institusjonelle og hverdagslige sammenhenger, ofte i et tverrfaglig og anvendt perspektiv.

Epost: anne.m.landmark@usn.no

Foto: Nadia Frantsen, UiO

NY KUNNSKAP OM LØPSK TALE MED TVERRFAGLIG FORSKNING: BETYDNINGEN AV Å KUNNE INKLUDERE SAMTALEANALYSE (CA) SOM VERKTØY I KUNNSKAPS-UTVIKLINGEN

Selv om løpsk tale sammen med stamming utgjør en spesifikk diagnose i ICD-11, er løpsk tale fortsatt en ukjent vanske i befolkningen generelt. Med vårt tverrfaglige forsknings-samarbeid ønsker vi å bidra til utformingen av en mer kontekstsensitiv forståelsesramme i møte med og i kunnskapen om løpsk tale. Ny kunnskap om løpsk tale, og hvordan vi best kan støtte personer med løpsk tale, vil bidra til å fremme livsmestring og bedre levekår for en målgruppe som så langt har fått altfor lite oppmerksomhet i forskningen.

Flere formål med tverrfaglig forsknings-samarbeid

Det er fortsatt mange 'kunnskapshull' innenfor løpsk tale-feltet, og det å utvikle ny kunnskap har derfor vært nødvendig for å få en mer nyansert og helhetlig forståelse av hva løpsk tale er, og hva det kan innebære å leve med denne vansken. Hvordan virker løpsk tale inn på hverdagslivet til folk, og hvordan møter personer med løpsk tale og deres nærpå personer utfordringer og muligheter i ulike dagligdags kommunikasjonsituasjoner? Siden løpsk tale-feltet favner flere ulike fagdisipliner som blant annet logopedi, lingvistikk, pedagogikk, psykologi og medisin, ser vi at ny kunnskap om løpsk tale spesielt kan utvikles gjennom tverrfaglig forskningssamarbeid.

Vi vet fortsatt veldig lite om livssituasjonen til personer med løpsk tale, og gjennom dette samarbeidet får vi muligheten til å lære direkte fra erfaringene og situasjonene som personer med løpsk tale møter i samhandling med andre i utdanning, på jobb og på andre sosiale arenaer. Med unntak av studiene til Aasgaard (2021) og Falck-Pedersen (2021), som har undersøkt hvordan løpsk tale kan påvirke forhold henholdsvis i skole/utdanningsforløp og arbeidsliv, finnes det

så langt lite forskning på løpsk tale relatert til utdanning, arbeid og sosiale situasjoner i norsk og internasjonal sammenheng.

Prosjektet 'Å leve med løpsk tale' er støttet av stiftelsen Dam (DAM, 2022). Det er et pågående tverrfaglig samarbeidsprosjekt med flere delmål, og som blant annet retter seg mot å forske på hvordan personer med løpsk tale og deres samtalepartnere håndterer felles forståelse i hverdagen. Vi ønsker med vårt samarbeid å bygge et grunnlag for å utforme en mer kontekstsensitiv forståelsesramme i møte med og i kunnskapen om løpsk tale. Det overordnede målet er å kunne gi bedre og mer evidensbasert støtte og veiledning i arbeidet med personer som har løpsk tale og deres nærpå personer. Prosjektet har så langt gitt et unikt og rikt datamateriale som vil bli beskrevet nærmere nedenfor.

I denne artikkelen gir vi først en oppdatert beskrivelse av de siste endringer omkring utviklingen av diagnosekriterier og hva som kjenner-tegner vansken i dag. Artikkelen gir videre en oversikt over ulike definisjoner som har hatt betydning for hva som vektlegges i forståelsen (og håndteringen) av løpsk tale, før vi legger fram informasjon om vårt eget prosjekt.

Løpsk tale – en kommunikasjonsutfordring

Definisjon. Løpsk tale kjennetegnes av ujevne, raske og tidvis utydelige talesekvenser, og hvor atypiske pauser, revisjoner og utelatelser av stavelser er de mest framtrekkende trekkene. Dette kan føre til kommunikasjonsutfordringer som på ulike måter kan påvirke den innholdsmessige, eller relasjonelle flyten i kommunikasjonen (Sønsterud, 2023).

Prevalens. Med basis i Van Zaalen og Reichels studie (2017) som undersøkte forekomst av løpsk tale blant nederlandske og tyske skoleelever, framkom en prevalens på 1-1.2%, som gir en antydning om at løpsk tale er minst like frekvent som stamming (1%) (Van Zaalen & Strangis, 2022).

Onset. Tidspunktet for når løpsk tale avdekkes, varierer veldig, og det er ulike grunner til når det er hensiktsmessig å fastsette en mulig diagnose. Selv om Preus (1987) og Ward (2018) antyder at vansken kan gi seg tilkjenne allerede i barnehagealder, avdekkes den som oftest ikke før i skolealder (Ward, 2018; Van Zaalen & Reichel, 2015; Van Zaalen & Strangis, 2022). Ifølge Van Zaalen og Strangis (2022, s. 1358) vil det være vanskelig å identifisere barn med løpsk tale under 10 år, og de begrunner dette blant annet med at barnets talehastighet er naturlig for lav til å kunne påvirke taleflyt og tydelighet. Videre mener forfatterne (ibid.) at det er vanskelig å differensiere 'feil' i setningsstrukturen til yngre barn, da det er uklart om feilene kan ha opphav i en utviklingsmessig språkvanske eller om det er basert på en utilstrekkelig tilpasning av taletempo.

Det er verdt å understreke at logopeder bør vurdere denne anbefalingen fleksibelt, da det i tilfeller hvor det er mistanke om løpsk tale, kan være flere gode grunner til å iverksette tiltak, ikke minst på systemnivå. Et verdifullt tiltak kan blant annet være å gjøre foreldre, nærpå personer og pedagogisk personale i barnehager og skoler mer opplyste om hva løpsk tale er, og hva det kan innebære å ha denne tilstanden. Å bli forstått og tolket innenfor en realistisk forståelsesramme, kan nemlig bidra til å opprettholde

en positiv selvfølelse hos et barn. Videre kan grunnleggende kommunikasjonsferdigheter som introduseres tidlig i barnehager og skoler, blant annet ved å iverksette tydelige kjøreregler for god kommunikasjon og sosialt samspill, ses på som gode tiltak også for barn og elever med mulig løpsk tale (Sønsterud, 2023). Alle barn og elever kan nyttiggjøre seg denne bevisstgjøringen, da en økt bevissthet kan bidra til positive endringer i kommunikasjonen; uavhengig om et barn har en spesifikk vanske, eller ikke.

Forholdstall kvinner/menn. Flere steder i litteraturen (Arnold, 1960; St. Louis & Hinzman, 1986; St. Louis & Rustin, 1996) antydes det et betydelig høyere antall gutter/menn som har løpsk tale sammenliknet med jenter/kvinner, men denne informasjonen er ikke forskningsbasert. Ward (2018) antyder en mer lik kjønnsfordeling, som er en antakelse vi støtter. Her er det behov for mer forskning for å kunne undersøke dette mer systematisk.

PCI-r og COCAF-4. Van Zaalen med kollegaer (2009; 2015) og Ward (2018) har gjort et betydelig arbeid for å kunne differensiere mellom «normal tale» og løpsk tale. De har utviklet kartleggingsverktøyene PCI-r (Predictive Cluttering Inventory- revised), COCAF-3 (Checklist of Cluttering & Associated Features) og COCAF-4 (Ward, personlig kommunikasjon), som kan benyttes som støtte i en utredningssituasjon. Både PCI-r (oversatt til norsk og tilpasset av Sønsterud i 2016) og COCAF-4 (oversatt til Norsk ved Sønsterud, Hoff og Hestmann Melle i 2020) er tilgjengelige på Statpeds hjemmeside <https://www.statped.no/>.

Talespråklig og interaksjonell vektlegging i revidert diagnosemanual (ICD-11)

Det internasjonale klassifikasjonssystemet ICD (the International Classification of Diseases) er oppdatert med ny versjon, ICD-11 (World Health Organization, 2022), og definerer der løpsk tale som en utviklingsmessig taleflytvanske i kategori sammen med stamming. ICD-11 beskriver ikke bare spesifikke talemotoriske symptomer, men også potensielle sosiale, personlige, familie- og arbeidsmessige konsekvenser. ICD-11 har

Rein Ove Sikveland er professor i språkvitenskap ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), og programleder ved masterprogrammet i logopedi. Han bruker samtaleanalyse (CA) til å forske på menneskelig samhandling, blant annet i møte med ulike kommunikasjonsvansker.

Epost: rein.o.sikveland@ntnu.no

Foto: Elin Iversen, NTNU

videre spesifisert løpsk tale i flere underkategorier, deriblant 'Adult onset cluttering'. Under denne kategorien gjengis en mer spesifikk definisjon av løpsk tale, samtidig som definisjonen også favner stamming, hvor de mer typiske stammeliknende karaktertrekkene som gjentakelser, forlengelser og blokkeringer er tatt med: «*Speech dysfluency is characterised by the frequent or pervasive disruption of the rhythmic flow of speech that arises subsequent to the developmental period (i.e., adult onset) and is outside the limits of normal variation and results in reduced intelligibility and significantly affects communication. It can involve repetitions of sounds, syllables or words, prolongations, word breaks, blockage of production, excessive use of interjections, and rapid short bursts of speech.*»

Som det påpekes i ICD-11, kan løpsk tale resultere i redusert forståelighet som kan påvirke kommunikasjonen i betydelig grad. Løpsk tale vurderes derfor som en kommunikasjonsvanske blant flere forfattere (Ward, 2018; Scaler Scott, Sønsterud & Reichel, 2022; Van Zaalén & Reichel, 2022). Kommunikasjonsutfordringer som kan assosieres med løpsk tale gjelder ikke bare utfordringer for personen selv, men innebærer ofte, og i stor grad, utfordringer for involverte samtaledeltakere.

The International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF; WHO, 2016) og the International Classification of Functioning, Disability and Health for Children and Youth (ICF-YS; WHO, 2007) vektlegger betydningen av å se personer, funksjoner og relasjoner i kontekst. Til sammen med ICD-11 kan disse rammeverkene ses på som støtte i arbeidet med å kunne avdekke og følge opp personer med ulike utfordringer, inkludert personer med løpsk tale.

Løpsk tale vurdert innenfor et nevrologisk perspektiv

Årsaksbildet relatert til løpsk tale er fortsatt uklart, men forskning antyder et nevrologisk utgangspunkt, og at den sannsynligvis involverer et bredt spekter av nevrologiske funksjoner assosiert med språk, motorisk kontroll og oppmerksomhet (Alm, 2011; Ward et al., 2015). Seeman (1974) var tidlig ute med å publisere en hypotese om at løpsk tale kan være et resultat av en dysregulering i det motoriske basalganglia-systemet i hjernen, hvilket støttes senere i Alms (2011) arbeid, som også vurderer basalgangliene som en mulig etiologi for løpsk tale. Alm foreslår at løpsk tale kan være et resultat av utydelig eller for tidlig frigjøring av signaler i hjernen. Om signalene ikke er sterke nok eller er overstimulerte, kan ulike nerveimpulser bli

forstyrret. Ifølge Alm, kan hjernen ha vanskeligheter med å finne den rette balansen for å produsere en jevn og rytmisk tale, og for tidlig timing eller igangsetting av den motoriske programmeringen av muskelbevegelsene, vil fort kunne føre til for rask, ujevn og utydelig tale. Som ved stamming, vurderes løpsk tale til å ha en klar arvelig disposisjon (Weiss, 1964; Langova & Moravek, 1966; Seeman, 1974; Drayna, 2011; Ward & Scaler Scott, 2011; Ward, 2018).

Ulike definisjoner med ulik vektlegging på symptomer

Det finnes mange definisjoner på løpsk tale. Vi antar de ulike definisjonene til sammen kan gi en god oversikt over hvilke symptomer og særtrekk som så langt har blitt assosiert med kommunikasjonsvansen løpsk tale. Vi deler samtidig Ward (2018) sin bekymring om at utfordringen med å forstå hva løpsk tale er, ikke nødvendigvis handler om mangelen på en definisjon, men derimot at det eksisterer altfor mange definisjoner. Dette kan gi utfordringer innenfor løpsk tale-feltet, spesielt i forskningen, da vi ser at det der vektlegges ulike særtrekk og karakteristikker i forståelsen av løpsk tale. Hvilke symptomer som bør vurderes som primære, obligatoriske kjennetegn, og hvilke som kan vurderes som sekundære-, eller mer perifere symptomer, utgjør en pågående diskusjon. Vi ønsker denne diskusjonen velkommen, da ulike definisjoner på ulike måter indikerer en kompleksitet og sammensatthet som ofte kan assosieres med løpsk tale. Vi tror videre at vi, med basis i vårt eget arbeid, kan bidra med ny kunnskap som forhåpentligvis vil kunne berike den faglige diskusjonen innenfor løpsk tale-feltet.

Som vi ser nedenfor, så har ulike forfattere over en lengre tidsperiode forsøkt å definere løpsk tale. Hva som vektlegges som typiske særtrekk, varierer veldig, som vi ser eksempler på her. Luchsinger (1963) vurderte løpsk tale som en 'språkforstyrrelse' som ytrer seg i talehastverk og bortfall, ombyttinger, og såkalte 'sammensmeltinger' av språklyder, stavelser og ord. Langová og Morávek (1966) framhevet «plutselige taleutbrudd», «sluking» og fordreining av lyder, stavelser og ord, og at personens raske taletempo var det mest utpregede ved vansken. Seeman (1974) beskrev løpsk tale som en rask, forhastet tale der det på grunn av 'påskyndet taledriv' kommer til forsnakkelser, til utelatelser av stavelser og til ord- og lydsammensmeltinger (Preus, 1987, s. 81).

Weiss (1964) og Daly (1992) favner veldig bredt i deres beskrivelse av løpsk tale, blant annet ved at de i tillegg til talemotoriske komponenter inkluderer språklige og

kognitive komponenter. Ifølge Weiss (1964) er typiske kjennetegn hos personer med løpsk tale at de har en «uforståelig» og «uorganisert» tale, og at de stadig avbryter i samtaler. Weiss inkluderte i sin definisjon særtrekk som høyt taletempo, persepsjonsvansker, dyslali (manglende evne til å formulere ord), lese- og skrivevansker, rytmeavvik, mangel på musikalitet og rastløshet. Weiss brukte begrepet «en sentral språklig ubalanse» som forklaring til vansken, og hans arbeid innenfor løpsk tale-feltet ble vurdert som banebrytende. Weiss sin definisjon har i flere tiår vært nokså dominerende, og derfor presenteres den i sin helhet her: «*Cluttering is a speech disorder characterized by the clutterer's unawareness of the disorder, by a short attention span, by disturbances in perception, articulation and formulation of speech and often by excessive speed of delivery. It is a disorder of the thought processes preparatory to speech and based on a hereditary disposition. Cluttering is the verbal manifestation of Central Language Imbalance, which affects all channels of communication (e.g. reading, writing, rhythm, and musicality) and behavior in general*» (1964, s. 1).

Daly (1992, s. 107) sin definisjon involverer både taleproduksjon og språklig prosessering, og ifølge ham kjenne-tegnes løpsk tale ved en hurtig, dysrytmisk, sporadisk, uorganisert og utydelig tale. Det er interessant å merke seg at Daly framhevet at den raske talen som kan oppfattes hos personer med løpsk tale, ikke nødvendigvis må være til stede for å kunne bli definert som en person med løpsk tale. Derimot mente han videre at språklige prosesserings- og formuleringsutfordringer nesten alltid er til stede, som antydnet her: «*Cluttering is a disorder of speech and language processing resulting in rapid, dysrhythmic, sporadic, unorganized and frequently unintelligible speech. Accelerated speech is not always present, but an impairment in formulating language almost always is.*»

Preus (1987, s. 15) bygget sin forståelse i stor grad på Weiss sitt arbeid, og han var spesielt opptatt av å inkludere flere språklige elementer i tillegg til de talemotoriske elementene i sin vurdering av løpsk tale. Preus sin forståelse har på mange måter blitt en etablert forståelse blant flere logoped i Norge. Selv om evidensen for å vurdere løpsk tale som en språkvanske fortsatt er uklar, kan en tilsvarende forståelse likevel speiles i arbeidet til Van Zaalén og Reichel (2015, 2022), som har valgt å kategorisere løpsk tale innenfor to kategorier: syntaktisk og fonologisk løpsk tale. Ideen med å kategorisere løpsk tale i to undergrupper, er ingen ny idé, og ble allerede i år 1900 lansert av Liebmann (referert i Preus, 1987), som foreslo å inndele løpsk tale i

undergruppene 'motorisk' (med motorisk-kinestetisk utgangspunkt) eller 'sensorisk' (med et mer auditivt-språklig utgangspunkt). Tilsvarende inndeling finnes også i Ward sitt tidligere arbeid (2006), men han har senere valgt å gå bort fra denne inndeling (Ward, 2018). Van Zaalén og Reichel (2015; 2022) foreslår ytterligere å vurdere løpsk tale innenfor fire ulike språklige perspektiver; semantisk, morfologisk, syntaktisk og fonologisk, og hvor de framhever at artikulasjonstempoet til personer med løpsk tale ikke er tilpasset de kravene som til enhver tid er gjeldende. De samme forfatterne (ibid.) understreker likevel viktigheten av at ulike fagmiljøer som forholder seg til løpsk tale, bør ta utgangspunkt i en felles definisjon. De viser også til St. Louis og Schultes (2011) definisjon, selv om denne definisjonen kun tar utgangspunkt i talemotoriske aspekter ved løpsk tale.

Med basis i vår egen forskning, som vi redegjør nærmere for nedenfor, ønsker vi å belyse noen forhold ved løpsk tale som fortrinnsvis kan være med på å nyansere forståelsen av hva løpsk tale er – innenfor en samtaleanalytisk ramme.

Grunnlag for å vurdere løpsk tale innenfor et spektrumperspektiv?

Ward (2006) har i sitt arbeid foreslått å inkludere unormalt høyt taletempo, ukontrollerbare utbrudd av rask tale, utydelig artikulasjon, forstyrrelser i den språklige planleggingen, og høyt antall talebrudd som de viktigste kjerne-symptomene ved løpsk tale. Med utgangspunkt i de erfarte utfordringene med å definere omfang og utbredelse av løpsk tale, samt den pågående faglige diskusjonen hvorvidt løpsk tale skal inkludere språklige komponenter som del av en primær diagnose, valgte Ward (2011) å lansere ideen om å vurdere løpsk tale innenfor et spektrumperspektiv (cluttering spectrum behaviour). Ward hevder at vi alle kan ha 'talefeil' som samsvarer med symptomer som inngår i LCD-definisjonen (LCD=lowest common denominator), som vil bli nærmere redegjort for nedenfor. Å vurdere taleproduksjon innenfor et kontinuum, mener vi kan være fordelaktig, siden vi alle, i større eller mindre grad, har normale eller typiske tale(flyt)brudd i talen vår, eller vi kan ha varierende taletempo/pausebruk som varierer mellom individer og avhengig av alder, dialekt, sosial sammenheng og emosjonelle uttrykk (se Trouvain, 2004, for en oversikt), eller for å holde på turen i samtalen (Local & Walker, 2004). Varierende taletempo og typiske taleflytbrudd som intereksjoner, repetisjon og/eller reparasjon av fraser, ord eller stavelser, forekommer uten at vi blir diagnostisert med løpsk tale. Vi ser at mange personer kan ha løpsktalende

trekk uten å få diagnosen løpsk tale, samtidig som enkelte kan ha løpsk tale uten å bli diagnostisert. Vurderingen av forekomst eller frekvensnivå når det gjelder symptomer som blir karakterisert som typiske kjennetegn for løpsk tale, ser derfor fortsatt ut til å være nokså tilfeldig eller vilkårlig vurdert. Vi mener at det fortsatt mangler en tydelig grense eller 'cut-off'-verdi. Ward ser på løpsk tale som annerledes enn stamming, der selv isolerte forekomster av stamming fortsatt er stamming. Ward sitt spektrumperspektiv kan derfor være hensiktsmessig å kjenne til, der vi på en akse (med to endepunkter) kan ha et ytterpunkt hvor løpsk tale er identifisert med basis i LCD-definisjonen, og ved det andre ytterpunktet kan ha personer med en tale som faller godt innenfor området 'normal tale' (til tross for normale talebrudd som framkommer i større eller mindre grad).

Løpsk tale vurdert innenfor en talespråklig forståelsesramme

I et forsøk på å avdekke de mest karakteristiske egenskapene eller trekkene ved løpsk tale, ble et multinasjonalt samarbeid igangsatt, og som involverte flere logopeder med spesialistkompetanse innenfor løpsk tale. Utfallet av dette samarbeidet bidro til at en felles arbeidsdefinisjon ble publisert (St. Louis Myers, Bakker & Raphael, 2007). Denne definisjonen ble senere utviklet videre av St. Louis og Schulte (2011), og bygger på prinsippet om 'en minste fellesnevner'. Prinsippet med 'minste fellesnevner' vil si at det skal foreligge et minimum antall nødvendige og tilstrekkelige tilstander som må være til stede for å få diagnosen løpsk tale. Symptomene ble vurdert til stede i de fleste situasjoner, men nødvendigvis ikke alltid og i alle situasjoner. Dette arbeidet resulterte i en definisjon av løpsk tale som mange internasjonale forskere og klinikere legger til grunn i sitt arbeid i dag. St. Louis og Schulte definerer løpsk tale som en taleflytvanske hvor samtalesegmenter på morsmålet til den som snakker blir oppfattet som for rask, for uregelmessig, eller begge deler. Segmentene av rask og/eller uregelmessig taletempo må videre opptre sammen med en eller flere av følgende: (a) høy frekvens av «normale» talebrudd; (b) hyppig kollaps eller bortfall av stavelser; og/eller (c) avvikende pauser, betoning av stavelser, eller talerytme (St. Louis & Schulte, 2011). I denne sammenheng er det viktig å understreke at talen til en person med løpsk tale kan oppfattes som for rask, eller ujevn, men behøver nødvendigvis ikke å være det, objektivt sett. For eksempel kan et taletempo som måles med antall ord pr. minutt ikke nødvendigvis overstige taletempoet til en person uten løpsk tale. Selv om taletempo er en sentral komponent i definisjonen, må den ledsages av minst ett av

de nevnte symptomene (a), (b) eller (c) ovenfor. Siden det er en bred enighet i ulike fagmiljøer om å legge til grunn denne definisjonen, spesielt i vitenskapelige sammenhenger, har vi valgt å legge til grunn LCD-definisjonen også i vår forskning.

Basert på LCD-definisjonen, er tale som oppfattes som generelt altfor raskt, et obligatorisk kjennetegn på løpsk tale. Merk at selv om dette kriteriet ses som obligatorisk, trenger ikke personen å inneha et raskt eller uregelmessig taletempo i alle eller de fleste talesituasjoner (Scaler Scott, Sønsterud & Reichel, 2022). Ifølge Scaler Scott med kollegaer, kan personer med løpsk tale bli oppfattet som å ha et taletempo som er raskere enn gjennomsnittet, selv om objektive mål for talehastighet ikke nødvendigvis overskrider gjennomsnittet. Dermed er det lytterens perspektiv som vektlegges, og hvor lytteren oppfatter talen som 'rask' (s. 232). En utbredt hypotese er at personen med løpsk tale snakker med et taletempo som er for rask for det talemotoriske apparatet å håndtere (Ward, 2018, Van Zaalen & Reichel, 2022). Et redusert talemotorisk system kan resultere i ulike kollaps eller brudd som blant annet kan oppfattes 'for raskt' for lytteren, eller at talen blir utydelig ved at personen 'sluker stavelser'. Når en person snakker med et taletempo som er raskere enn det systemet deres kan håndtere, trigges det sårbare talemotoriske systemet, som igjen kan lede til ulike brudd i talen.

En fordel med LCD-definisjonen (St. Louis & Schulte, 2011; Ward, 2018; Van Zaalen & Reichel, 2022), er at den hjelper forskere og klinikere til å vurdere løpsk tale på en mer enhetlig måte. Blant annet uttaler Ward følgende: «*There is much to recommend this definition [LCD]. For the first time we have a unified definition that, although subject to potential change, at least ensures that we can be as certain as we can be that, for the moment, when we talk about cluttering we are referring to the same set of behaviours. It is the one, I believe, that we as clinicians, researchers and consumers should be adhering to*» (2018, s. 146). LCD-definisjonen kan derfor vurderes som en relevant arbeidsdefinisjon, da den kan gjøre sammenlikning enklere ved at den er mer spesifikk, og den muliggjør utredning av personer med løpsk tale med enda større sikkerhet. St. Louis og Schulte (2011) understreker likevel at definisjonen bør betraktes som tentativ og at den bør bekreftes videre i forskningen. Personer med løpsk tale kan derfor utgjøre en mer enhetlig, homogen gruppe i forskningen. Det er videre verdt å understreke at den samme definisjonen ikke favner mulige språklige eller eksekutive dysfunksjoner som kan være til stede hos

personen med løpsk tale. I kliniske og forskningsmessige sammenhenger kan denne utfordringen løses ved at vi ser etter og vurderer mulige tilleggssymptomer hos den samme personen, men hvor vi fortrinnsvis heller definerer symptomene eller karakteristikkene som tilleggssymptomer, eller sameksisterende symptomer eller vansker (komorbiditet). I all hovedsak bør en slik utvidende utredning inkludere samarbeid med andre profesjoner utenfor logopedien.

I motsetning til St. Louis og Schulte (2011) sin 'smale' definisjon som ikke innbefatter språklige aspekter, vektlegger henholdsvis Weiss (1964) og Daly (1992) en bredere forståelsesramme. Ward (2018) påpeker at unormal rask talehastighet og en dysregulering i talerytme alltid kan ses på som sentrale elementer i en kjernedefinisjon. I flere av definisjonene ovenfor, vurderes løpsk tale som en omfattende vanske som ikke bare rammer taleproduksjonen (taleflyt, taletempo og artikulasjon), men som favner også flere språklige komponenter, inkludert kortidsminneutfordringer og uorganisert setningsstruktur. Slik sett, vil definisjonene til Weiss og Daly ses på som 'brede' definisjoner. Flere av definisjonene har blitt kritisert som altfor vide, og at det da – fordi personer med løpsk tale nødvendigvis ikke innehar alle disse symptomene – blir vanskelig å skille løpsk tale fra andre språk- og kommunikasjonsvansker.

Selv om det er stor enighet om å legge LCD-definisjonen til grunn i klinisk praksis og forskning (Ward, 2018; Scaler Scott et al., 2022; Van Zaalen & Reichel, 2022), er det likevel utfordrende å forske på løpsk tale, spesielt siden sameksisterende vansker kan vurderes som nokså frekvent. Det er også uklart hvilke inklusjons- og eksklusjonskriterier som bør gjelde, uavhengig av om vi vurderer løpsk tale innenfor rammen av LCD-definisjonen. Ofte vil vi se at personer med kombinerte vansker tar kontakt i rekrutteringsprosesser. I slike situasjoner blir det av avgjørende betydning å beskrive vanskebildet i detalj ved å definere de ulike diagnosene så presist som mulig. Derfor, selv om vi kan si at det metodologiske arbeidet i studier er blitt styrket ved å ta i bruk en mer strømlinjeformet definisjon, er det fortsatt gjenstående utfordringer innenfor løpsk tale-feltet som på sikt bør håndteres enda bedre i framtiden. Slik vi vurderer det, er det fortsatt et behov for å fortsette arbeidet med å utvikle definisjoner innenfor feltet løpsk tale.

Løpsk tale vurdert innenfor konseptene muntlig, semantisk og dialogisk flyt

Det tverrfaglige forskningssamarbeidet som er igangsatt i Norge, har valgt å prioritere kommunikasjonsaspektet ved

løpsk tale, og hvor det blir satt søkelys på relasjonelle og intersubjektive faktorer ved vansken i et interaksjonelt samhandlingsperspektiv. Samarbeidet har vært en inspirasjon til å vurdere løpsk tale hvor både talespråklige og sosialt-interaksjonelle aspekter ved løpsk tale vektlegges.

I motsetning til såkalte 'atypiske' taleflytbrudd (blokkeringer, forlengelser, gjentakelser) ved stamming, finner vi ved løpsk tale mer typiske taleflytbrudd, som inkluderer blant annet ufullstendige ord og ytringer, reparasjoner og ordsøk, som alle personer kan ha i alle typer samtaler (Seyfeddinipur, 2006). Siden slike symptomer er så vanlige, må graden av 'flyt' være en egenskap som vurderes kontekstuell og innenfor flere områder. Vi støtter oss til Lind (2004) sin vurdering av flyt, som vurderes i vid forstand og som oppstår i samspillet mellom ulike deltakere i kommunikasjonen. Lind deler flyt innenfor tre områder; i forhold til taleproduksjonen (muntlig flyt, taleflyt), ytringsinnehold (semantisk flyt, innholdsflyt) og samspillet i samtalen (dialogisk flyt, kommunikasjonsflyt).

Om det tverrfaglige prosjektet «Å leve med løpsk tale» og hva som ønskes belyst

For å bygge kunnskap om kommunikasjonsutfordringene hos personer med løpsk tale, ønsket vi å samle inn materiale som setter søkelys på bredden og nyansene i disse utfordringene, både 1) i et innenfraperspektiv – ved at personer med løpsk tale selv forteller og diskuterer med hverandre, samt 2) ved å analysere taleproduksjon og samspillet i samtaler hvor personer med løpsk tale deltar. Det er nemlig i kombinasjonen av kunnskap om hva personer med løpsk tale sier selv, og hva som faktisk skjer i autentiske samtaler, at vi med dette prosjektet ønsker å bidra med ny kunnskap på feltet.

Om innsamlet videomateriale:

Materialet består av opptak av både fokusgruppesamtaler og hverdagsamtaler. Med god støtte fra personer som har løpsk tale, og som selv er prosjektdeltakere, har det vært både naturlig og hensiktsmessig å involvere personer som selv har løpsk tale i både planleggingen og gjennomføringen av datainnsamlingen. For gjennomføring av fokusgrupper, for eksempel, sikret vi på denne måten at deltakere i fokusgruppene vil kjenne seg igjen i foreslåtte temaer og spørsmålsformuleringer.

Innholdet i dette materialet er skissert under, i gruppe 1, 2 og 3, med antall timer opptak (så langt) angitt.

1. Fokusgrupper om det å leve med løpsk tale bestående av personer med løpsk tale, forskere og logoped (10 timer)
2. Hverdagsopptak som involverer minst en person med løpsk tale (7 timer)
3. Fokusgrupper basert på verksted som bruker video-materiale fra materiale 1 og 2 som grunnlag for diskusjon (3 timer)

Fokusgruppene [1] var sammensatt av 2-4 personer med løpsk tale, hvor 2-3 forskere var til stede deler av tiden. Vi ønsket å kunne utvide datatilfanget fra fokusgruppene [1] med å inkludere videoopptak av reelle samtalesituasjoner i form av hverdagsopptak [2]. Disse opptakene er samlet inn av personer med løpsk tale sine egne hverdagslige situasjoner: situasjoner de synes er utfordrende og situasjoner de synes er positive og håndterlige. Hverdagsopptakene består både av situasjoner i og utenfor hjemmet, og inkluderer også institusjonelle roller som ansatte. Dette materialet blir også benyttet som utgangspunkt for senere fokusgruppesamtaler [3], for å bidra til å stimulere (selv/ gruppe-) refleksjon og bevisstgjøring på løsninger en selv eller andre har tatt i bruk i hverdagen.

Videoopptak av fokusgrupper og hverdagssamtaler har gitt et unikt datamateriale for videre analyser med ulike tilnærminger. Vårt ønske er at denne bevisstgjøringen kan bidra til økt mestring og talehåndtering i fremtiden.

En samtaleanalytisk tilnærming til det vage og vanskelige med forståelighet ved løpsk tale

I analysene våre så langt har vi i første rekke etablert et rammeverk med bruk av den etnometodologiske samtaleanalysen (eller «conversation analysis»/CA). Med denne metoden bygger vi videre på forståelsesrammen fra blant annet Lind (2004), og retter oss også inn mot integrering av sosiale aspekter ved definisjonen (WHO, 2022). Vi retter fokus inn mot det å presisere – i et samtaleanalytisk perspektiv – det uklare i å oppnå eller ikke oppnå felles forståelse, eller intersubjektivitet. CA er en etablert metode for å avdekke språklige og interaksjonelle ressurser som ligger til grunn for det å forstå hverandre og føre samtalen videre (se Skovholt et al., 2021), og CA-forskningen behandler også begrepet intersubjektivitet grundig og koblet opp mot det praktiske arbeidet samtalepartnere gjør for å 1) bli forstått og 2) vise at man forstår hverandre. Dette er kontinuerlig arbeid i enhver samtale, og CA-forskningen avdekker et mangfold av verktøy vi har for å oppnå (eller gi

et troverdig inntrykk av) eller problematisere (og reparere) felles forståelse mens vi samtaler (se f.eks. Albert & DeRuiter, 2018, for en oversikt).

Med CA som metodologisk tilnærming tar vi i dette prosjektet for oss både verbale og ikke-verbale (multimodale) handlinger og analyserer i detalj ulike interaksjoner som inkluderer personer med løpsk tale, spesielt knyttet til hvordan de håndterer eventuelle taleflytvansker. Selv om vi allerede vet mye om hvordan taleflytvansker kan gjenkjennes, har vi mindre kunnskap om hvordan taleflytvansker håndteres i samtaler og situasjoner hvor forståelsen (eller mangelen på sådan) står i sentrum, men ofte ikke blir synliggjort. Med CA-metoden retter vi fokus på hvordan deltakerne selv gjør forståelse eller mangel på forståelse tilgjengelig for hverandre. Det som spesielt kjennetegner CA-tilnærmingen til dette «vanskelige» med intersubjektivitet, er at den vektlegger (teoretisk og metodisk) hvordan samtaledeltakere rent praktisk løser det faktum at de ikke har full tilgang til hverandres indre forståelsesverden (Etelämäki, 2016; se også Landmark, Sikveland & Sønsterud, 2023). Reparasjon er som nevnt et verktøy vi har for å praktisk sikre intersubjektivitet i samtalen. Reparasjon kan være selv-initiert – ved at man initierer reparasjon på det man selv sier/har sagt, og den kan være andre-initiert – ved at en annen samtaledeltaker initierer reparasjonen. Vi vet (fra samtaleanalysen) at deltakere ofte unnlater å initiere reparasjon, nettopp fordi det er en normativ forventning om at taleren selv reparerer. Man lar da være å rette fokus mot forståelighet til fordel for det å la samtalen fortsette (se Albert & DeRuiter, 2018). I forskningen vår fant vi også at taleren selv i stor grad initierte reparasjon på egen tale mer enn at samtalepartneren gjorde det, og analysene våre avdekker deltakernes egen orientering mot hva som støtter eller hindrer felles forståelse (Landmark, Sikveland & Sønsterud, 2023).

Ifølge Van Zaalen & Strangis (2022) og Ward (2018), kan det tidvis være stor diskrepans i oppfattelsen av forståelighet mellom en person med løpsk tale og hans samtaledeltakere. I lys av et samtaleanalytisk perspektiv på intersubjektivitet, søkte vi å bedre forstå hvordan en mulig usikkerhet rundt forståelighet oppstår, samt håndteres av personer med løpsk tale og deres samtalepartnere. Funnene våre så langt kan også tyde på at repetisjoner (reparasjoner) av ord og ytringer i enkelte sammenhenger kan tolkes som håndteringsstrategier for å fremme forståelse mer enn som

ordinære eller primære symptomer eller særtrekk som er relatert til det å ha løpsk tale (Landmark, Sikveland & Sønsterud, 2023).

I utdrag 1 har D1 og D2 (begge personer med løpsk tale) snakket om omstendigheter som påvirker løpskheten, spesielt at det er en «ond sirkel» med at når D1 er mer stressa kommer løpskheten, og det løpske gjør hen også mer stressa. I utdraget under definerer D1 dager når hen er mer avslappa som «en god dag» (linje 4-5). Reparasjonen vi tar for oss her finner vi i linje 10, hvor D1 repeterer hele (eller store deler av) turen i linje 8, tilsynelatende uten at samtalepartnerne har uttrykt vansker med å høre, forstå eller akseptere det som har blitt sagt så langt.

(Utdrag 1) F1_051122_SN2_2 [02:16-02:23] «Stressa»

```

1  D1:      (det er) en eh: ting som ofte: (p-)
2           hjelper meg da.
3           (0.5)
4  D1:      Jeg merker at når jeg har på en måte en
5           god dag, [0.4] eh: så er jeg mere: avslappet,
6  D2:      [Mm, ]
7  D2:      Ja.
8  D1:      Eh mindre (på en måte) stressa da som du sier.
9           (0.3) / ((D1 og D2 har blikkontakt))
10 D1:      Eh mindre stressa, (.) eh som du sier,=o:g m::
11          (0.5)
12 D1:      Eh:m[: : ]
13 D2:      [Ja, ]
14          (1.3)
15 D1:      Om du klarer å >på en måte å< ska:pe de
16          (rolige dagene) da,
```

Selv-repetisjoner av hele ord og fraser, finner man gjerne under omstendigheter hvor det er overlappende tale, eller støy, som hindrer forståelighet, og at taleren derfor produserer hele turen på ny ved neste anledning (Schegloff, 2013). I dette eksempelet er det ingen overlappende tale eller støy, og meddeltakerne er hele tiden orientert mot D1. Vi kan ikke uten videre vite hva som ligger bak D1s valg om å reparere hele turkonstruksjonen her, men i analysene våre kommer det fram at talere med slike repetisjoner kan bidra til å sikre forståelighet uten å rette eksplisitt fokus på talen som problemkilde (se Landmark, Sikveland & Sønsterud, 2023 for en grundigere analyse). Vi fant at personer med løpsk tale i noen tilfeller eksponerer taleproduksjon som problemkilde, men dette forekommer sjelden i materialet vårt – som i utdrag 2.

H2 – en person med løpsk tale – snakker her med en venn (M) om hvordan noen barnehager har tydeligere inndelinger i aldersgrupper enn andre, og at det kan gi ulike utslag for hvilke barn som blir invitert med i sosiale

arrangement utenfor barnehagen. H2 reparerer (linje 3) ytringen hen begynte på i linje 1. I motsetning til i utdrag 1 eksponerer personen her (H2) problemkilden som knyttet til en «feil» eller vanske i første forsøk (linje 1), med «nå har jeg den greia her,», hvor vi har gode grunner til å anta at «den greia her» er retta mot det H2 selv ellers beskriver som «det løpske».

(Utdrag 2) H2_240622_2 [12:15-12:25] «Den greia her»

```

01 H2:      Og vi har en- altså (alle under- alle-)
02          (1.1) nå h:ar jeg den greia her, (.) .hhh
03          (.) alle de andre: barna, (0.3) eller
04          avdelingene har jo- (.) enten små eller
05          store barn.
06          (.)
07 M:      Ja.
08 H2:      Og det er aldersbegrensninger=altså (.)
09          spekteret er lite,
```

Som vi så tidligere i artikkelen, framhever Weiss (1964) i sin definisjon av løpsk tale personens uoppmerksomhet som et vesentlig hovedtrekk ved vansken. Selv om vi i klinisk og forskningsmessig sammenheng kan se at personer med løpsk tale i varierende grad er bevisst på egen tale, ser det ut som Weiss påstand bør ses innenfor en kontekstuell forståelsesramme – av flere årsaker. En person kan tvilsomt være bevisst en vanske som ikke er kjent verken for personen selv, eller hens samtalepartnere. Samtidig kan tale- og kommunikasjonsutfordringer knyttet til det å snakke «riktig» og oppnå felles forståelse i samtaler, oppleves som et felles anliggende uavhengig av om kommunikasjonsutfordringene er relatert til en spesifikk diagnose eller ikke.

Repetisjon eller reparasjon? Symptom eller håndtering?

Slik vi har valgt å tolke funnene våre så langt, indikerer disse en relativt stor grad av språklig bevissthet blant deltakerne i studien, da selv-reparasjon i form av selv-repetisjoner, som vi har undersøkt, krever selvbevissthet og monitorering av egen tale, noe som nettopp demonstrerer en høy grad av språklig bevissthet – og språklig kompetanse. Denne språklige bevisstheten ga seg spesielt tilkjenne ved at personens oppmerksomhet blant annet var rettet mot egen tale i flere talesekvenser i fokusgruppesamlingene (se utdrag 1 og 2). Deltakere som er rekruttert er i hovedsak personer som har fått diagnosen løpsk tale, eller er i en prosess med å utredes for dette. De er derfor bevisst at de har en kommunikasjonsutfordring som faktisk har et navn. Det at deltakerne på forhånd var kjent med at de har løpsk tale, kan ha bidratt til denne økte bevisstheten både hos taleren og samtaledeltakerne i

fokusgruppene. Dette bør undersøkes i videre forskning, f.eks. ved å sammenligne med situasjoner hvor personen selv og/eller samtaledeltakerne ikke vet hva løpsk tale er.

Generelt retter reparasjonssekvenser i typisk interaksjon seg sjelden mot «feil» eller problemer i selve produksjonen. Selv om slike «objektive feil» selvfølgelig forekommer, velger talere altså ofte å unngå å korrigere disse og heller fokusere på å reparere innhold som er relevant for at handlingen skal bli forstått (Kitzinger, 2012). Det som er framkommet av kvalitative funn i vår studie, utdyper Bretherton-Furness og Ward (2015) og Bonas' (2019) studier som har undersøkt blant annet repetisjoner hos personer med løpsk tale. Ifølge forfatterne forekommer repetisjoner av hele ord og fraser mer hyppig hos personer med løpsk tale sammenliknet med 'typiske' talere. I vårt materiale kan det se ut som de såkalte repetisjonene av ord og ytringer som er dokumentert i tidligere studier, i mange sammenhenger også kan defineres som selv-initierte selv-reparasjoner. Det kan så langt se ut som disse selv-reparasjonssekvensene forløper uten større brudd i progressiviteten i samtalen. Vi har i vår studie undersøkt hvordan personer med løpsk tale og deres samtalepartnere håndterer problemer som oppstår i samtale knyttet til taleproduksjon, hva som blir selv-reparert, og hvor i ytringene selv-reparasjonene forekommer. Hvilke konsekvenser slike reparasjonssekvenser har for felles forståelse, er også analysert og beskrevet i mer detalj, og kan leses i sin helhet i egen artikkel (Landmark, Sikveland & Sønsterud, 2023). Artikkelen diskuterer også normative aspekter deltakerne framviser i sin håndtering av tale(vansker).

I løpsk tale-litteraturen blir repetisjoner tidvis omtalt og forstått som et særtrekk tilknyttet planleggings- og prosesseringsvansker, eller at dette særtrekket blir assosiert med ordleting (Ward, 2018). Mer spesifikk kunnskap om hvordan «det løpske» kan framtre og håndteres vekselvis – eller kanskje parallelt – som et brudd i taleflyten og som en ressurs i samtalen, mener vi derfor kan bidra til å forstå, men også løse noen av de interaksjonelle utfordringene som er knyttet til samtaler hvor personer med løpsk tale er involvert. Fagpersoner bør være mer oppmerksomme på selv-repetisjoner hos person med løpsk tale, og vurdere om de er knyttet til symptomer relatert til løpsk tale, eller som håndteringsstrategier for økt forståelighet eller mer «korrekt/akseptabel» tale. På den måten kan studien bidra til kunnskap om sensitivitet og tilpasninger (timing og strategier/teknikker) i håndtering av å sikre felles forståelse i samtaler.

Siden diagnosen er kjent for personene i vårt materiale, antar vi at denne bevisstheten og innsikten kan påvirke hvordan deltakerne håndterer egen tale og interaksjon i materialet, selv om denne bevisstheten eventuelt gir seg ulikt utslag hos de ulike samtaledeltakere. Vi antar at det kan være en diskrepans i den språklige bevisstheten mellom personer som har løpsk tale og som har fått diagnosen sammenliknet med personer med løpsk tale, men hvor diagnosen fortsatt ikke er kjent.

Avsluttende kommentarer – og veien videre

Hvordan en person uttrykker seg, utgjør ofte en betydningsfull del av en persons personlighet og identitet. Kommunikative og talemessige utfordringer kan oppleves som en personlig barriere, og vil mer eller mindre kunne påvirke en persons selvfølelse og grad av delaktighet. Dette kan i høyeste grad også gjelde personer med løpsk tale. Mye kan stå på spill for den som har utfordringer med den muntlige og dialogiske flyten, og personer med løpsk tale kan derfor også utvikle en ekstra sensitivitet i bevisstgjøringsprosessen. Ulike negative verbale og non-verbale responser fra samtalepartnere kan lede til økt engstelse og frykt for å snakke. Unngåelsesatferd er derfor også et fenomen som kan gjelde personer med løpsk tale (Van Zaalen & Reichel, 2015; Ward, 2018), og som er undersøkt i uformelle kliniske sammenhenger også i Norge. Dette er et område som bør dokumenteres mer systematisk gjennom videre forskning, parallelt med at vi forsker videre på de språklige og interaksjonelle verktøyene personer med løpsk tale og deres samtalepartnere og nærpå personer bruker for å håndtere ulike utfordringer i muntlig og dialogisk flyt. Et annet interessant aspekt, er å undersøke nærmere om det å ha fått løpsk tale som en diagnose kan bidra til at personen tidvis og i flere samtalsituasjoner kan bli ekstra sensitiv eller oppmerksom når det gjelder å sikre felles forståelse i samtaler.

Som vi har understreket tidligere, er løpsk tale et felt hvor kunnskapsgrunnlaget i svært liten grad er evidensbasert. Selv om dette samarbeidsprosjektet allerede har frembrakt flere problemstillinger og delstudier, ønsker vi likevel flere fagpersoner, både innenfor logopedi og språkvitenskap, velkommen til samarbeid.

REFERANSER

- Aasgaard, N.G. (2021). *Løpsk tale – elevens erfaringer fra et skoleforløp: Kvalitative forskningsintervjuer med fem deltakere som har løpsk tale*. Masteroppgave. Institutt for språk og litteratur, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)
- Albert, S., & De Ruiter, J. P. (2018). Repair: the interface between interaction and cognition. *Topics in cognitive science*, 10(2), 279-313.
- Alm, P.A. (2011). Cluttering: A neurological perspective. I: Ward, D. & K. Scaler Scott (red.). *Cluttering: A handbook of research, intervention and education*. Psychology Press.
- Bóna, J. (2019). Clustering of disfluencies in typical, fast and cluttered speech. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 33(5), 393-405.
- Bretherton-Furness, J. & Ward, D. (2015): Linguistic Behaviors in Adults who clutter and Adults who stutter When Reading and Speaking, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 193, 62-71.
- Daly, D. (1992) Helping the clutterer: Therapy considerations, i F. Myers & St. Louis K.O. (red.) *Cluttering: A Clinical Perspective*. FAR Communications. (Publisert på nytt i 1996 av Singular.)
- Drayna, D. (2011): Possible genetic factors in cluttering. I Ward, D. & Scaler Scott, K. (red.), *Cluttering: A handbook of research, intervention and education*, Psychology Press.
- Etelämäki, M. (2016). Introduction: Discourse, grammar and intersubjectivity. *Nordic Journal of Linguistics*, 39(2), 101-112.
- Falck-Pedersen, T. (2021): *Løpsk tale og innvirkning på yrkesvalg, arbeidsliv og karriere – kvalitative intervjuer med voksne som har løpsk tale*, Masteroppgave, Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- Kitzinger, C. (2013). Repair. I J. Sidnell & T. Stivers (red.) *The handbook of conversation analysis* (s. 229-256). John Wiley & Sons.
- Landmark, A., R. Sikveland & H. Sønsterud (2023). Bruk av selv-reparasjon for å komme problemer med forståelighet i forkjøpet: en samtaleanalytisk studie av personer med løpsk tale. *Norsk lingvistisk tidsskrift*, 41(2).
- Langová, J., & Morávek, M. (1966). *Some results of experimental examinations among stutters*. Akademia Nakladatelství Československé Akademie.
- Langová, J., & Morávek, M. (1970). Some problems of cluttering. *Folia Phoniatrica*. 22, 325-326.
- Lind, M. (2004): Flyt i språkproduksjon, *Norsk Tidsskrift for Logopedi*, 1(1), 22-26.
- Local, J. & Walker, G. (2004). Abrupt-joins as a resource for the production of multi-unit, multi-action turns. *Journal of Pragmatics*. 36(8):1375-1403
- Luchsinger, R. (1963). *Poltern*. Manhold Verlag.
- Preus, A. (1987). *Stamming og løpsk tale*. Universitetsforlaget.
- Scaler Scott, K. & Ward, D. (2013): *Managing Cluttering. A Comprehensive Guidebook of Activities*, Pro-Ed.
- Seeman, M. (1974). *Sprachstörungen bei Kindern*. Berlin: VEB Verlag Volk und Gesundheit.
- Schegloff, E. A. (2013). Ten operations in self-initiated, same-turn repair. *Conversational repair and human understanding*, 30, 41-70.
- Seyfeddinipur, M. (2006). *Disfluency: Interrupting speech and gesture*. PhD Thesis, Radboud University Nijmegen, Nijmegen. doi:10.17617/2.59337.
- Skovholt, K., Landmark, A. M. D., Sikveland, R. O., & Solem, M. S. (2021). *Samtaleanalyse*. En praktisk innføring. Cappelen Damm Akademisk.
- St. Louis, K.O. & Hinzman, A.R. (1986). Studies of cluttering: Perceptions of cluttering by speech-language pathologists and educators, *Journal of Fluency Disorders*, 11, 131-149.
- St. Louis K.O. & Rustin, L. (1996): Professional Awareness of Cluttering. I F.L. Myers & St. Louis K.O. (red.) *Cluttering. A Clinical Perspective, Far Communications*. Singular.
- St. Louis, K., F. Myers, K. Bakker & Raphael (2007). Understanding and Treating Cluttering. I Conture, E. & R. Curlee (red.). *Stuttering and Related Disorders of Fluency*. Thieme Medical Publishers .
- St. Louis, K. & K. Schulte (2011). Defining cluttering: The lowest common denominator. I: Ward, D. & K. Scaler Scott (red.). *Cluttering. A Handbook of Research, Intervention and Education*. Psychology Press.
- Sønsterud, H. (2023). Teorier og praksisnær viden om løpsk tale. I *Stammen og løpsk tale. En grundbog*. Fabæch Knudsen, P. & Månsson, H. (red.). Akademisk Forlag.
- Sønsterud, H. (2023). Diagnostisering af løpsk tale. I *Stammen og løpsk tale. En grundbog*. Fabæch Knudsen, P. & Månsson, H. (red.). Akademisk Forlag.
- Sønsterud, H. (2023). Behandling af børn, unge og voksne med løpsk tale. I *Stammen og løpsk tale. En grundbog*. Fabæch Knudsen, P. & Månsson, H. (red.). Akademisk Forlag.
- Trouvain, J. (2004). Tempo variation in speech production. *Implications for Speech Synthesis*. Phonus, 8.
- Van Zaalen, Y. & Reichel, I.K. (2015): *Cluttering: Current views on its nature, assessment and treatment*, iUniverse.
- Van Zaalen, Y. & Reichel, I.K. (2017): Prevalence of cluttering in two European countries: A pilot study, *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups*, 2(17): 42-29.
- Van Zaalen, Y. & Reichel, I.K. (2022): *Praktijkboek Broddelen – Succesvol Behandeld*, Coutinho.
- Van Zaalen, Y. & D. Strangis (2022). An Adolescent Confronted with Cluttering: The story of Johan. Perspectives on Global Issues in Communication Sciences and Related Disorders, 7(5), 1357-1.
- Ward, D. (2006). *Stuttering and Cluttering: Frameworks for Understanding and Intervention*. Psychology Press.
- Ward, D. (2018): *Stuttering and Cluttering: Frameworks for understanding and treatment*. Routledge.
- Ward, D., Connally, E.L., Pliatsikas, C., Bretherton-Furness, J. & Watkins, K.E. (2015): The neurological underpinnings of cluttering: Some initial findings, *Journal of Fluency Disorders*, Vol. 43.
- Weiss, D.A. (1964). Cluttering. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- World Health Organization (2007). *International classification of functioning, disability and health: Children & Youth version: ICF-CY*. World Health Organization.
- World Health Organization (2016). *The International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. World Health Organization.
- World Health Organization (WHO) (2022): *International Classification of Diseases 11th Revision*. The global standard for diagnostic health information. <https://icd.who.int/en>. Nedlastet 6. april 2024.

Prøv i dag og få
30 dagers fri bruk,
helt uten binding!

En enklere hverdag

Kom i gang med journalføringen i dag,
med et enkelt og effektivt system!

Journalprogrammet for
logopeder, med elektronisk
direkteoppgjør til HELFO.

Kontakt oss!
+47 57 72 70 20
firmapost@arko.no
www.arko.no

FAGDAG/WORKSHOP

Ein av årets kursdagar til Møre og Romsdal logopedlag vart i år lagt opp som fagdag/workshop.

Vi veit at mange av oss logopedar har lite tid og moglegheit til å samarbeide med andre logopedar så mykje som vi ønsker. Mange jobbar også aleine, og har heller ikkje kollegaer eller andre dei samarbeider med jamnleg.

Denne dagen var lagt opp for å inspirere kvarandre, utveksle kunnskap og erfaringar, dele idear og å tipse kvarandre om materiell.

«Inngangsbilletten» var å ta med eit par eller fleire ting som vi enten hadde laga sjølv, funne på nettet, kjøpt, lest eller kome over på anna måte. Det trengde ikkje å vere så spesielt, for vi tenker at alle har noko som andre ikkje brukar, eller at vi brukar same ting på ulike måtar.

Sytten logopedar møttes 17. april i Molde. Dagen var veldig lågterskel, der vi la fram alt materiellet på ulike bord, og kunne sjå på kvarandre sitt materiell, presentere litt av det i plenum, og ikkje minst få tid til uformell prat innimellom.

Det vart ein svært kjekk og lærerik dag, der vi alle fekk vist litt av det vi hadde med. Det vart presentert materiell frå ulike logopediske fagområder, men kanskje mest i høve språk- og uttalevanskar.

Ei viktig erfaring vi sit igjen med er at mange «vanlege» spel og aktivitetar kan brukast på svært ulike måtar og dermed gi trening på akkurat det ein er ute etter å ha fokus på. Berre fantasien set grenser.

Vi sat alle igjen med mange nyttige tips og erfaringar etter ein slik dag. Dette gav meirsmak, og er nok noko vi kjem til å prioritere med jamne mellomrom! Kanskje ein idè til andre fylkeslag også?

Ingvild Bøstrand
Styret i Møre og Romsdal logopedlag

Deling av idear og materiell. Foto: Ingvild Bøstrand

Logopedisk materiell. Foto: Ingvild Bøstrand

SEMINAR OM BARNES SPRÅKLÆRING

Vibeke Grøver innleder seminaret med å fortelle om sin akademiske reise. Foto: Shane Colvin.

Den 12. og 13. juni ble det invitert til seminar med tittelen *Social Interaction and language learning – international perspectives* ved Universitetet i Oslo. Anledningen var å markere Vibeke Grøvers betydningsfulle bidrag til forståelsen av barns språklæring før hun pensjonerer seg neste år. Internasjonalt anerkjente forskere og viktige samtalepartnere av Grøver holdt aktuelle og interessante presentasjoner som på dag 1 var mer metodisk og teoretisk, og på dag 2 hadde et mer praktisk fokus.

Grøver er professor i pedagogikk ved Universitetet i Oslo, og er nok kjent for mange logopedier for forskningen sin, og for bøkene *Å lære språk i barnehagen* (2018) eller *Learning through language. Towards an educationally informed theory of language learning* (2019). I tillegg har Grøver de senere årene hatt to store prosjekter i Oslo-området sammen med blant annet Veslemøy Rydland, der formålet har vært å gjøre barnehager i flerspråklige områder enda bedre rustet til å støtte barns språkutvikling (les for eksempel mer om prosjektet «Språksterk» på UiOs nettsider).

Dag 1 av seminaret ble innledet av rektor ved universitetet i Oslo, Svein Stølen og dag 2 ble innledet av dekan Rita Hvistendahl.

Grøver selv innledet den faglige delen av seminaret ved å dele fra sin akademiske reise som startet da hun arbeidet med sitt PhD-prosjekt med Ragnar Rommetveit som veileder og inspirasjon. Avhandlingen *Fortellinger fra stellerrommet: to-åringene i barnehage: en studie av språkbruk – innhold og struktur* (1992) markerte starten for hennes interesse for sosialt samspill, språkutvikling og dekontekstualisert språk. Dekontekstualisert språk beskrev hun som språk som referer til det som ikke er til stede her og nå – ord og setninger som danner en felles forståelse med en samtalepartner, uten felles referanse eller erfaringer. Slike samtaler oppstår gjerne i det andre leveåret. De første studiene fra 80-tallet var observasjonsstudier av hverdagsrutiner, og ble fulgt av longitudinelle studier som fortsatt pågår i dag, og deretter av intervensjonsstudier. Samlet har disse studiene vist oss hvordan voksne og barn snakker sammen, og de har også vist oss at dekontekstualisert språk og samtale er særlig viktig for barns utvikling.

Innleggene fra de internasjonale foredragsholderne dreide seg om ulike temaer knyttet til barns utvikling, spesielt språkutvikling, fra spedbarn til ungdom.

For småbarn (opptil 2 år) beskrev Cathrine S. Tamis-LeMonda hvordan deres språklæring er kontekstbundet og knyttet til her og nå. Deres språklæring er forbundet med konteksten som de bruker språket i: objekter, bevegelser og rutiner. Dette har konsekvenser for hvordan vi veileder foreldre i hvordan de best kan støtte språk i denne alderen. Sammen med kollegaer har Tamis-LeMonda tatt utgangspunkt i familiers konkrete rutinesituasjoner for å bevisstgjøre familiene om hvordan de kan bruke mer språk i hverdagen. For eksempel brukte de ordplakater som de hengt opp på strategiske steder i hjemmet for å hjelpe foreldrene til å bruke et rikere språk når de snakket med barna.

Omkring 2 ½ års alder skifter dette, forklarte Meredith Rowe i sitt innlegg: *The importance of abstract conversations for preschool children's language and cognitive development*. For barn i denne aldersgruppen er det spesielt samtaler om dekontekstualiserte temaer (forklaringer, narrativer, late-som tale) som predikerer språkutviklingen. Årsaken kan være at dekontekstualisert språk krever mer tale og mer kompleks tale med en mer variert bruk av sjeldne ord. Hun løftet også fram at det er *samtaler*, og ikke språklig

input som bidrar mest til barns språkutvikling. Rowe beskrev videre betydningen av de tre C-er for å ha stimulerende voksen-barn samtaler: Connection (responsive and engaging, back and forth), complexity (syntax, diverse and complex vocabulary) and context (decontextualized; Rowe and Snow, 2020). Slike samtaler er lettere å få til i mindre grupper, argumenterte hun for.

Paola Uccelli innlegg var rettet mot ungdommer og hvordan vi kan bekrefte og løfte fram deres stemme («from silencing to affirming the child's voice») i et klasserom som er preget av et stort språklig mangfold og store krav til leseferdigheter. Vi lærer språk ved å bruke språk (ikke ved å lytte til læreren), og så å la elevene bruke sin stemme, sitt språk. Diskusjoner om temaer som ikke nødvendigvis har en fasit vil kunne bidra til at elever utvikler sine språkferdigheter.

Hirokazu Yoshikawa delte erfaringer fra prosjekter med blant annet flytninger fra Syria og Irak der formålet har vært å støtte deres utvikling. Han fortalte også om et vellykket prosjekt knyttet til veiledning av fedre i Bangladesh. Med referanse til Grøvers forskning, understreket han hvor viktig det er med sensitive tilnærminger når man skal hjelpe innvandrerfamilier.

Cathrine Elizabeth Snow har samarbeidet tett med Grøver og kollegaer de senere årene, og har i den forbindelse fått god innsikt i norsk barnehage og ulikhetene mellom norske og amerikanske førskoletilbud. For å øke språkbruk og språklæring i barnehagen argumenterte hun for en mellomting mellom frilek og veiledet lek (guided play): enriched play. Her ga hun eksempler på hvordan vi kan legge til rette for mer stimulerende lekemiljøer som i større grad kan inspirere til kontakt og samtaler mellom barn, for eksempel kan man utvide en kjøkkenkrok med menyer og rekvisitter til å leke restaurant.

Sist på dag 2 presenterte Grøver, sammen med kollegaene Veslemøy Rydland, Siri Steffensen Bratlie og Tone Sofie Røsholt Ovati, to pågående prosjekter der fokus er på delt lesing som en støtte for språklæring hos flerspråklige norske barn. Prosjektene har hatt god effekt på andrespråksferdighetene. De understreker imidlertid at tiltak i barnehagen må vedvare over tid for at det skal gjøre en forskjell.

Det er spesielt to aspekter ved disse prosjektene som skiller dem fra en del andre studier. Det første er at de har involvert barnehagelærere i utforming og gjennomføring av prosjektene, og det andre er at de også inkluderer foreldrene og førstespråket til barna gjennom boklesing i hjemmet. Dette viser til en respekt for barna, familiene og

Catherine E. Snow argumenterer for bruk av «enriched play».

Foto: Shane Colvin.

for barnehagelæreres kunnskap og hverdag, noe som gjør forskningen til Grøver og kollegaer spesielt relevant og aktuell.

Det var virkelig et «stjernelag» av internasjonale toppforskere og samarbeidspartnere av Grøver som deltok på de to dagene som ble til det som en av innleiderne omtalte som «a fest of knowledge». Det var en tydelig rød tråd gjennom dagene, som ble fint rundet av og samlet opp gjennom presentasjonen av prosjektene til Grøver og kollegaer. Det var særlig to temaer som var gjennomgående, og som kanskje er relevante for logopedier. Det første var betydningen samtaler har for barns språkutvikling – altså at man snakker sammen om et tema og bytter på å ha turen. Det andre var det å være sensitiv i møte med barnehagelærere og foreldres kontekst og behov. Sistnevnte var knyttet til implementering av forskningsprosjekter, men det var poenger der som var verdt å ta med seg når vi skal veilede i logopedisk sammenheng også. Et siste tema, som også var interessant i lys av debattene om lek og læring i norsk barnehage var de kulturelle forskjellene mellom USA og Norge, der læring vektlegges i mye større grad i amerikanske barnehager.

Takk for to spennende dager inspirert av Grøvers lange og innholdsrike karriere.

Jannicke Karlsen

Interesseforening og Fagforbund

Hvordan vil forskjellen påvirke deg?

I forbindelse med det kommende valget ønsker vi å opplyse om forskjellen mellom en frivillig interesseforening og et fagforbund.

NLL som interesseforening

Som interesseforening vil NLL være avhengig av frivillig innsats for å gi et tilbud til våre medlemmer. Aktiviteten begrenses til:

Arrangere kurs, konferanser og landsmøter:

Uendret fra i dag.

Tidsskriftet:

Tidsskriftet drives som tidligere.

Administrasjon:

Finn logoped, oppdatering av medlemsregister, arkivering og drift av StyreWeb fortsetter som før.

Fagforbund

Som fagforbund vil vi ha ansatte som arbeider for våre medlemmers rettigheter og for vår profesjon.

I tillegg til alle punktene under interesseforening:

Politisk arbeid:

Drive politisk påvirkningsarbeid i alle saker som påvirker profesjonen.

Samarbeid med brukerorganisasjoner:

Aktivt samarbeid med bruker- og interesseorganisasjoner som er relevante for logopeder og våre brukere.

Jobbe for å beholde kommunale logopedstillinger:

Vi vil arbeide for å få logoped som en lovpålagt tjeneste og opprettholde offentlige logopedtjenester.

Jobbe aktivt for å sikre og styrke logopedutdannelsen:

Vi vil arbeide for å sikre utdanningen for fremtidige logopeder.

Jobbe for å beskytte logopedtittelen:

Vi vil fortsette arbeidet for å få autorisasjon for logopeder.

Takstinnspill til HOD:

Som fagforbund kan vi representere privatpraktiserende logopeder i direkte møter med HOD.

Forhandle lønn og arbeidsvilkår:

Sikre tariffrettigheter og arbeidsvilkår for våre medlemmer.

Større påvirkningskraft og økte ressurser:

Som fagforbund vil vi få større gjennomslagskraft og økonomiske ressurser til å drive fagforeningsarbeidet.

INNKALLING TIL EKSTRAORDINÆRT LANDSMØTE I NORSK LOGOPEDLAG

Det innkalles med dette til ekstraordinært landsmøte i Norsk logopedlag.

Tid: Mandag 14. oktober 2024 kl. 18-21

Sted: Digitalt. Lenke blir sendt på e-post til alle medlemmer

Styret vil be om landsmøtets godkjenning for å bli et fagforbund – Norsk logopedforbund – og søke om medlemskap i hovedsammenslutningen Unio.

For å kunne avgi stemme må alle ha en registrert e-postadresse og telefonnummer i StyreWeb. Medlemmer, æresmedlemmer og pensjonister har stemmerett. Studentmedlemmer som har bestått eksamen må sende inn bekreftelse på bestått logopedutdanning innen **1. oktober** til **kasserer@norsklogopedlag.no** for å kunne avgi stemme.

Fullstendig saksliste med saksdokumenter gjøres tilgjengelig for medlemmene på www.norsklogopedlag.no og sendes på e-post senest 14 dager før landsmøtet.

Vel møtt!

For styret
Katrine Kvisgaard
Leder NLL

MINNEORD – HENNING KARLSTAD

Foto: Egil Krogh.

Den 3. mai sovnet Norsk logopedlags eldste æresmedlem inn, nær 95 år gammel. En bauta innen norsk logopedi er borte. Hans bidrag til vårt fagfelt gjennom vel 60 år er betydelig.

Det sies at mennesket har en grenseoverskridende tendens. Det er et tegn på kreativitet. Henning Karlstad hadde mer enn en

tendens. Han krysset grenser både faglig og geografisk, i kunnskap og lederskap.

Ordet var hans verktøy til å skape. Henning hadde full kontroll på stemme, ordvalg og kommunikasjon. Hans ord i skrift og tale ga alltid mening og det resulterte i nytenkning, engasjement, trygghet og ansvar hos kolleger. Noe som igjen førte til en innsats i tjeneste for barn og voksne med språklige hjelpebehov.

I kommunikasjon hadde han en spesiell evne til å få tilhørere til å undre seg over hva han egentlig mente. Det innebar at han overlot til den andre å tenke videre og å tenke selv. Hans budskap var sjelden svart/hvitt, men likevel klart og basert på høye etiske verdier. Med sin kreativitet ledet han andre varsomt inn i kreativitetens verden.

Henning ble født 20.06.1929 og vokste opp i Vestby, der han også ble boende i moden alder. Som barn og ungdom var han aktiv i speiderbevegelse og teater, leder i idrettsliv og politisk ungdomsarbeid, formann i gymnassamfunn og russeformann. Etter gymnaset ble det ett år som lærer i Finnmark før han tok lærerutdanning og etter hvert spesialpedagogisk utdanning og logopedi. Han tok også rådgiverutdanning i USA og befalsutdanning i forsvaret.

Som lærer jobbet han på Varna, et skolehjem for «vanskelige gutter», i Våler kommune ved Moss, og senere i Larvik, der han var med på å bygge opp nye «eksternatskoler for evneveike». Begrepet integrering var på vei inn i skoleverket. Han arbeidet også et par år på «Bjerketun, Statens verneskole for unge piker», i Bærum kommune, og han bidro sterkt til at denne ble nedlagt i 1962. («Bjerketun-saken» var en av barnevernets mest omfattende institusjonsskandaler etter krigen).

Som logoped har han arbeidet på den daværende «Spesialskolen for talehemmede» i Bærum (Granhaug) og som mangeårig stemmebrukslærer på Oslo lærerskole. Henning hadde et bredt interesse- og fagområde, selv om det er innen logopedien og spesielt innen stemmefeltet vi husker ham. Han hadde en utrolig stor arbeidskapasitet og engasjerte seg sterkt også innen andre områder av spesialpedagogikken. Som fagkonsulent i spesialpedagogikk i Kirke- og undervisningsdepartementet, med særlig ansvar for de statlige spesialskolene for barn og ungdom med tilpasningsvansker, døveskolene og skolene for talehemmede, hadde han god oversikt over store deler av det spesialpedagogiske feltet, og han bidro sterkt til utvikling av det spesialpedagogiske tilbudet til barn og unge.

Fra 1966 var han med på å bygge opp det nye senteret for logopedi på Bredtvet, samtidig som han var ansvarlig for oppbygging av den praktiske treningen av spesialpedagoger ved den nye Spesiallærerhøgskolen. Bredtvet senter for logopedi ble i mange år sett på som 'logopediens høyborg', der landets logopedstudenter hadde deler av sin praksis, og der landets logopededer alltid var velkomne til å konsultere senterets fagekspertise.

I noen år var han også rektor ved Huseby utdanningscenter for synshemmede før han skiftet beite: Fra 1978–1986 var han underdirektør ved Oslo Kretsfengsel. I hele denne tiden var Henning likevel en viktig bidragsyter til logopedien i Norge.

På 1970-tallet utviklet Henning en modell i språklig samhandling, verbal og nonverbal: KOSAR, som står for Kropp, Ord, Stemme, Artikulasjon og Rytme. Dette kurskonseptet som ble laget for studentene utviklet seg til et eget opplæringsprogram og boken «Som sagt», en innføring i formidlingslære.

Fra 1986 gikk Henning over til informasjonsbransjen, og ble etter hvert selvstendig næringsdrivende med personlig firma, KOSAR – Henning Karlstad. Seinere ble aksjeselskapet PROKOSAR as etablert, sammen med broren. Dermed ble det i en årrekke arbeid med kommunikasjon innen offentlige etater, privat næringsliv, organisasjoner og politiske partier.

I 33 år var Henning timelærer på Statens teaterhøgskole, i 17 år på Norges musikkhøgskole og tilsvarende operahøgskole, samt 10 år på Den norske balletthøgskole. Han har også jobbet med stemmebruk og kommunikasjon i over 20 år for NRK, og nesten like lenge for TV2 og ulike produksjonselskaper. Vi logopededer som har vært på utallige kurs i

stemme og kommunikasjon, der Henning var kursholder, kunne blant annet kjenne igjen gester, kroppsspråk og stemmeføring hos TV2s værdamer!

Også lokalmiljøet har nytt godt av Hennings glødende og brede interesser. De siste årene var han aktiv i lokalmiljøet, med stort engasjement og lederverv i Vestby Historielag, Vestby Seniorsenter og Vestby Rotary, der han ble valgt til leder som 85-åring. Han og kona Birgit Karlstad fikk Vestby kommunes kulturpris i 2010. Han har skrevet bøker om dialekt og lokalhistorie. Den siste boka kom ut høsten 2019.

Som nyutdannet logoped ble Henning valgt til formann i NLL på landsmøtet i 1961. Dette skjedde etter benkeforslag fra Anton Esperø. Han hadde medlemskap i organisasjonen helt fra 1959. Henning ledet Norsk Logopedlag fra 1961–1969, i den perioden som betegnes som en gullalder for norsk logopedi. Han ledet også laget i perioden 1973–1975, og han satt i styret i flere perioder. Laget har aldri hatt så sterk utvikling som i hans formannstid. Sverre Myklebust skriver: «Skal tru om ikkje formann Hennings drivkraft sto bak fleire av dei nye tiltaka? Han var kunnskapsrik, klårtenkt, talefør, åtte stort pågangsmot og var systematiker av rang.» (Troll i ord, s. 78-79.)

Henning har vært med i utallige utvalg i Norsk Logopedlag: Statusutvalget, Norsk logopedisk samarbeidsutvalg, Spesialpedagogisk fellesutvalg, Autorisasjonsutvalget, Kurs- og utdanningsutvalget, Nordisk samarbeidsråd for logopedi og foniatri, historieutvalget og som leder av Yrkesetisk råd i periodene 1996–2008.

Han var pådriver og redaktør for «Norsk Logopedi, Språk og taleomsorg i dag og i morgen» utgitt i 1971, også kalt 'Konfekteska', fordi omslaget hadde samme farge som Freia-esken til Kong Håkon konfekt. Dette heftet er en statusrapport vedrørende norsk logopedi, men peker også på fremtidige utfordringer.

Henning har også skrevet kapitlet om «Stemme og stemmevansker» i boka som ble gitt ut til Norsk logopedlags 75-årsjubileum i 2023 (sammen med Gry Tvetervås). Han var engasjert i vårt fag til det aller siste.

Henning har alltid vært en etterspurt taler. På Nordisk kongress i logopedi og foniatri i Reykjavik i 1991 holdt han innledningsforedraget, med blant annet den islandske presidenten Vigdis Finnbogadóttir som tilhører. På landsmøtet på Sola i 1996 holdt han foredraget «Hva er logopedi?», og dette «Solaforedraget» ble trykket opp i eget hefte og gitt til medlemmene. Til 50-årsjubileet i Loen holdt han et totimers foredrag: «Vår egen saga, – en vandring i og omkring logopedi som fag i Norge». Dette foredraget ble trykket i boka: «Norsk logopedi ved tusenårsskiftet» (2002).

Fra 1976 til 1986 var han lagets representant i IALPs (International Association of Logopedics and Phoniatrics) skolekomité, og fra 1981 og i en årrekke har han som personlig medlem av IALP sittet i organisasjonens komité for lov og organisasjon. I perioden 1983–86 startet han arbeidet i IALPs komite for utvikling av logopedi i «underserved areas». Han deltok på eget initiativ og kostnad på den første kongressen til den europeiske logopedorganisasjonen CPOLO (nå ESLA) i Athen i 1992. Da han kom hjem skrev han forslag til landsmøtet om at NLL skulle søke om observasjonsstatus i organisasjonen, og dette ble vedtatt på Røros samme år.

Henning ble utnevnt til æresmedlem av Norsk logopedlag i 1986.

Vi som har vært så heldige å få treffe Henning gjennom mange års yrkesliv og organisasjonsliv har mye å takke ham for. Han SA oss alltid, hadde et skarpt blikk og en analyse av hver enkeltes personlighet. På en eller annen måte fikk han oss til å tro på oss selv, slik at vi også torde å ta på oss verv i organisasjonen. Han var alltid en støtte, både faglig og på det personlige plan.

I sin tale til 50-årsjubileet for NLL i 1998 sa Henning noe som lød som en programerklæring for hans tjeneste, noe som også forteller oss om hans verdisyn. Han hadde lest sin Bibel og tok ofte eksempler derfra i sin formidling for å illustrere et poeng: «La oss vende oss til en som var en mester i kommunikasjonens kunst, -direkte, enkel og klar og med et skarpt blikk for hvordan menneskene har det og hva de gjør med hverandre. En gang fortalte han om et sennepsfrø. Det bittelille frøet som er mindre enn noe annet frø, men som, når det vokser opp, blir større enn andre hagevekster og blir til et tre, slik at fuglene under himmelen kommer og bygger rede i grenene.» Dette kunne være hans bilde på Norsk logopedlags historie og norsk logopedi.

Henning ville at dagens og morgendagens logopeder skulle føle en plikt til å bevisst arbeide for å forvalte den skogen som er vokst fram til store trær. Kontinuerlig utvikle organisasjonen og oss selv, både faglig og menneskelig.

Til slutt hans egne ord: «...Det får være mitt ønske at tusener av frø vil falle mot en god jord, spire og la det logopediske faget gro, slik vekslende tider trenger det og lar det få gro, og slik at de som trenger det kan få det de trenger når de trenger det» (Norsk logopedi ved tusenårsskiftet, 2002, s.148).

I dyp takknemlighet for alt han har bidratt med og gitt oss, lyser vi fred over Henning Karlstads minne.

*Lars Bodin, Trine Lise Dahl,
Ole-Andreas Holmsen og Brit Sørland*

«Å ØKE STATUSEN TIL LOGOPEDYRKET OG BEDRE REKRUTTERINGEN HAR VÆRT KONGSTANKEN MIN HELE VEIEN»

Foto: Hedda Døli.

Redaksjonen vil fremover presentere æresmedlemmene i Norsk logopedlag. Først ut er Ole-Andreas Holmsen, som er en av tre som ble utnevnt på Landsmøtet i år.

Ole-Andreas og jeg møtes på Teams. Han passer barnebarnet på 8 år, som nå har fått en pause med iPaden mens bestefar skal intervjues. Vi er nok like spente begge to, Ole-Andreas på spørsmålene og jeg på om det tekniske fungerer som det skal.

Gratulerer med vel fortjent utnevning som æresmedlem i Norsk Logopedlag. I begrunnelsen står det at du har gjort en innsats for Norsk logopedlag i nesten førti år, noe som er svært imponerende.

– Det er nesten førti år, det er det verste, altså, sier han smilende.

– Jeg ble dratt inn i logopedlaget omtrent fra dag en. Jeg jobbet et år i Nannestad først, og da var jeg helt alene som distriktslogoped. Deretter kom jeg til Skedsmo og ble med i lokallaget, og jeg ble leder for Akershus logopedlag ganske raskt. Så kom jeg inn som styremedlem i hovedlaget, og der har jeg vært siden.

Han er veldig stolt over å være blant de få som har vært med på dette fra «tidens morgen», som han sier.

Ole-Andreas ble utdannet logoped ved Spesiallærerhøgskolen i 1986.

Hva var årsaken til at du ble logoped?

– Ja, det har jeg lurt på selv også, for å være helt ærlig, forteller han.

– Jeg hadde bare en tanke om at det hadde jeg lyst til å bli. Jeg snakket med en studieveileder som sa at det var to veier å gå, enten via lærerskolen eller førskolelærerutdannelsen, og så søkte jeg på begge to. Helt tilfeldig fikk jeg svar fra førskolelærerlinja først og tok den, men jeg hadde aldri planer om å bli noe annet enn logoped.

Det viser seg at vi har felles erfaringer fra oppveksten; vi kjente begge noen på skolen som stammet. Vi snakker om hvor dårlig vi syntes det ble tilrettelagt for de som stammet på skolen da vi vokste opp. Kanskje det er noe av årsaken til at vi begge ble logopeder.

Men hva er det beste med å være logoped?

– Noe av det morsomste med være logoped er å treffe mange hyggelige mennesker, mener Ole-Andreas. I tillegg liker han å jobbe slik han gjør nå: å aldri vite hva dagen byr på før den er over.

– Jeg elsker det å ha minst mulig rutiner.

Han gleder seg også over å jobbe innen nevrologi.

– Jeg har sagt at jeg jobber så lenge jeg har det moro og gleder meg til å gå på jobb. Den dagen jeg ikke synes det er moro å gå på jobb, skal dere slippe å se meg. Han humrer.

– Den kommer ikke før jeg bikker sytti, tenker jeg, så får vi se.

Nevroklinikken ved A-hus

Ole-Andreas kom tidlig til Nevroklinikken ved Akershus universitetssykehus og ble deres faste logoped. Det var igjen tilfældigheter som førte ham dit.

– Jeg var leder i Akershus logopedlag på begynnelsen av nittitallet og fikk en telefon fra nevrologisk avdeling. De lurte på om jeg visste om en logoped som kunne tenke seg å jobbe hos dem. Og det gjorde jeg!

På den tiden jobbet han som kommunelogoped i Skedsmo og hadde ansvar for tretten skoler og tretten barnehager, og som han påpeker:

– Det sier seg jo selv at det til tider ble for lite tid på den enkelte elev.

Selv om han hadde fått nok av skoleverket, startet han forsiktig på A-hus; først tre timer i uka, så en dag i uka, og etter hvert var han der på heltid. Ole-Andreas har stort sett vært den eneste logopeden som har vært tilknyttet nevrologisk avdeling. De siste tre årene har han arbeidet sammen med Therese S. Bugaarden.

Hvordan det har vært å være den eneste logopeden blant mange sterke yrkesgrupper innen helse?

– Nå har jeg aldri sagt unnskyld for at jeg er til, så det har egentlig gått veldig bra, ler Ole-Andreas. Han forteller at det egentlig aldri har plaget ham noe særlig.

– Jeg har hatt mange kolleger, jeg kunne alltid drøfte problemer med legene og nevropsykologene og følte meg aldri alene. I tillegg hadde jeg hele kontaktnettet mitt fra Norsk logopedlag. Når jeg lurte på noe, var det bare å ta en telefon til Haukeland, Sunnaas eller Bredtvet, og jeg fikk svar med en gang.

Jeg påpeker at det sikkert også handler om at han er den han er, noe han bekrefter.

– Så lenge du er en utadvendt person som jeg tross alt er, og er sosial og er med på ting, så får du mange kontakter.

Ole-Andreas har også vært en aktiv bidragsyter i dysfaginettnettet.

Hvordan var det å sette seg inn i det nye fagfeltet dysfagi?

– Jeg husker at vi «oiet oss» i styret da dysfagi kom inn som et område i logopedien, uten noen opplæring eller undervisning. Vi startet fullstendig med blanke ark, og jeg måtte lese meg opp på egen hånd. I begynnelsen var det ingen steder å gå på kurs, så vi måtte holde dem selv.

Etter hvert deltok han på kurs om dysfagi på Sunnaas, og han bidro tidlig til at dysfaginettnettet ble startet. Ole-Andreas minner om hvor viktig kunnskap om dysfagi og nevrologi er.

– Vi burde vært flinkere til å ta inn mer nevrologi både i logopedutdanningene og i kursene i logopedlaget. Utdanningene har ikke tatt godt nok høyde for at halvparten av medlemmene våre ikke går ut i jobber i skoleverket, men jobber opp mot helse.

Liker å jobbe i motvind

Ole-Andreas har hatt verv i hovedstyret fra 1994, og fra 2004 til 2010 var han leder av Norsk logopedlag. I NLLs regi har han også vært medlem av utvalget for næringsdrivende logopeder (Privat utvalg) over flere år.

Hva har vært motivasjon og drivkraft gjennom disse årene?

– Jeg er i utgangspunktet definitivt ikke noe organisasjonsmenneske, men jeg har alltid likt å jobbe i motvind, forteller han smilende.

Han viser til manglende popularitet hos skoleverket og dårlig omdømme i befolkningen, og han er bekymret for at statusen til logopedien har vært dalende de siste tretti år.

– En av hovedgrunnene til at vi startet privat utvalg var for å se om både status og mangelen på menn kunne gjøres noe med. Jeg så muligheten til å koble logopedi til helse mer enn før, da det kanskje kunne være høyere status å jobbe i helse enn i skoleverket, og det var muligheter for å jobbe privat. Han forteller at privat utvalg startet som en tankesmie med Steinar Stenvik, Trine Lise Dahl, Lars Bodin, Ole Petter Andersen og ham. De prøvde å finne løsninger på hvordan de kunne bevare logopedien videre, spesielt med det kunstige skillet som var mellom helse og opplæring.

Ole-Andreas forteller om uenigheter og at mange hadde andre meninger enn det han og styret hadde, kanskje fordi de ikke skjønnte rekkevidden eller betydningen av den retningen styret ønsket å gå i.

– Folk har snudd etter hvert og sett viktigheten og riktigheten av temaene vi jobbet med: fagforening, autorisasjon og utdanning, for å øke statusen og respekten for yrket. Han er stolt over å se at logopedlaget nå går i den retningen som de forutså allerede for rundt tretti år siden.

De stadige regjeringsskiftene var også en utfordring, og arbeidet ble hele tiden utsatt.

– Jeg satt i møte med Gabrielsen dagen før den regjeringen ble kastet, og så ble Brustad den neste helseministeren. Da måtte vi starte på nytt igjen nok en gang. Får vi autorisasjon? Når får vi et svar fra Helfo? Det vanlige svaret var at det er «til hausten». Hvilken haust? Hvilket år? Han ler oppgitt.

Ole-Andreas beskriver Norsk logopedlag som «hobbyen sin», og han forteller om arbeid mange timer i uka med posisjonering, slik at statusen til logopedien kunne øke.

– Det var drivkraften for meg, sier han.

– Ting tar tid, og historien går i sirkler. Når de som jobber med disse sakene i dag jubler over at de skal få et svar, tenker jeg: «Ja ja, den har jeg hørt før». Men hver gang det går en ny runde, så kommer man ett trinn opp i trappa, håper jeg.

Frustrasjoner og gleder

Ole-Andreas beskriver både positive erfaringer og mer krevende møter i sitt lange logopedliv.

– Det som har gledet meg er hvordan vi ble tatt imot av Helsedirektoratet og Helga Rudjord, som var på vårt parti fra dag én.

Samarbeidet med Rudjord begynte rundt år 2000, og det utveksles klemmer når de møtes, forteller han.

– Helsedirektoratet tok oss på alvor og møtte oss på mange av de tingene som Kunnskapsdepartementet bare overså.

Han er oppgitt over møtene med Utdanningsforbundet.

– I mitt første møte med Utdanningsforbundet visste de ikke hva en logoped var en gang. Det er mange år siden nå, og da hadde vi tross alt vært under deres vinger i årevis. Og jeg tuller ikke: Jeg måtte starte med å fortelle hva en logoped jobbet med.

Ole-Andreas forteller at det aldri var noen spørsmål om logopediens berettigelse fra Helsedirektoratet. De visste hva vi drev med og at det var behov for oss.

– Vi ble møtt med at «det er dere som er fagfolkene, dere må styre hva som skal stå i vedtektene». Vi fikk lov til å legge inn det vi ville, og derfor er vedtektene en veldig god beskrivelse av hva logopeder gjør.

Han er skuffet over det han opplevde som ignoranse fra skolesiden.

– De var ikke så interessert i oss som logopeder, men ville ha oss som spesialpedagoger og bruke oss som poteten, til alt mulig, forteller han. Noe annet rent logopedisk som har skuffet ham, er den systematiske nedleggningen av Bredtvet/Statped, og de vanntette skottene som fortsatt er mellom helse og opplæring.

Hva har vært mest utfordrende å jobbe med?

– Det må være logopedutdanningen, som ikke speiler jobben du får etterpå.

Sønnen til Ole-Andreas gikk på BI, og han fortalte faren om statistikk som viste hvilke jobber de kunne få og hvor lang tid det gikk før de fikk jobb, lønns- og ansettelsesbetingelser.

– Logopedutdanningene hadde ikke tall på dette, og da lurte jeg på hvordan de kunne vite om de utdannet folk i riktig retning. Man kunne jo undre seg over at de ikke var mer interessert i hva som skjedde med logopedene når vi var ferdige med studiet.

Ole-Andreas mener at utdanningene glimret med sitt fravær når det gjaldt å forberede studentene på hva som møtte dem ute i verden.

– Det er nesten det som har skuffet meg mest, medgir han.

– Hva bør du passe på når du skal søke på en logopedstilling, hva må du si og hva kan du forvente? Hva slags lønns- og ansettelsesforhold kan du få?

Han forteller om telefon på telefon fra fortvilte logopeder som hadde fått en kommunal jobb eller helselogopedjobb der de ikke hadde skoleferie og ikke tilsvarende lønn som de burde ha.

Han viser til at Norsk logopedlag har gjort en god jobb med konferanser og skoloring av tillitsvalgte.

– Alt det som er så viktig for å prøve å holde kontinuitet og holde oss à jour, sier han.

– Men det er ikke vi som skal gjøre det alene, utdanningene har også et ansvar her.

Ole-Andreas har pekt på flere viktige arbeidsområder i sin aktive periode i styret i NLL, men det er spesielt to områder han vil trekke fram:

– Noe av det viktigste er å ha kommet i gang med autorisasjonssøknaden vår, sier han.

– Men også at vi unngikk å gå inn i Utdanningsforbundet den første gangen vi tok opp fagforeningssaken.

Han forteller om da spesiallærerlaget ble slått sammen med Utdanningsforbundet, og etter to år var de borte.

– Det er jeg stygt redd hadde skjedd med Norsk logopedlag også.

Da han sammen med Marit Molund Koss la frem fagforeningssaken første gang på Landsmøtet i Kristiansand, var det ingen som visste på forhånd hva de personlig mente.

– Det var jo litt moro, for vi hadde greid å holde det skjult, forteller han. Begge var for at logopedlaget skulle prøve å danne en egen forening uavhengig av Utdanningsforbundet.

– Det er det vi må jobbe for, men da må vi også vite at det kommer til å koste og kreve mye arbeid.

Han mener det er nødvendig med fullt frikjøp fra jobb for å arbeide med å etablere en fagforening.

– Jobben begynner den dagen vi får et «ja» på det. Det vi har gjort nå, for å legge til rette for det, er bare peanuts.

Den logopediske familien

Ole-Andreas har også vært medlem av historieguppen i Norsk logopedlag, som i 2023 presenterte boka «Fra begynnelsen – Norsk logopedlag 75 år (1948 – 2023) – Organisasjon og fag».

Hvordan har det vært å dypdykke i historien til Norsk logopedlag gjennom dette arbeidet?

– Det har vært både krevende og veldig spennende, og vi har brukt mange timer, forteller han.

Han synes selv han var heldig som hadde med seg Britt Karin Sørland og Trine Lise Dahl i arbeidet. Begge er vandrende leksika, som han sier, og Britt hadde sitt eget private arkiv hjemme hos seg.

– Vi er tre over gjennomsnittet engasjerte logopeder, for å si det forsiktig, som alle har satt spor etter seg, humrer han.

I forbindelse med 75-årsjubileet ble fire av den eldre garde logopeder intervjuet; Ingeborg Smeby Vidsjå, Lars Bodin, Trine Lise Dahl og Helge Andersen. Intervjuene ligger tilgjengelig på nettsiden til Norsk logopedlag. Mange logopeder, kanskje spesielt de som har vært med lenge, brenner veldig for faget, yrket og for arbeidet.

Hva er det som er så spesielt med logopedien?

– Jeg vet ikke hvordan det er blant de unge logopedene nå, men vi snakket veldig mye om «den logopediske familien», forteller Ole-Andreas. Han beskriver hvordan logopedene reiste på kurs og samlinger hvor de møttes i enkle kår, som han kaller det, delte rom og laget mat sammen.

– Det var en stor sosial bit i det, og det var nok enda mer før min tid, mener han.

Han viser til at det i dag skal spares og at dagens logopeder møter på teams. Du får ikke de samme sosiale båndene over skjermen.

– Den logopediske familien var ikke bare et begrep, det var reality. I styret brukte vi en hel helg hver eneste måned til styremøtene; dro på fredag og kom hjem søndag kveld. Det blir noe annet enn å ha et lite møte på teams.

Et skifte i logopedien

I løpet av vel 75 år har logopedien i Norge vært i stadig utvikling, og det har skjedd større og mindre endringer. Jeg spør hva Ole-Andreas tenker har hatt stor betydning, og han peker på to områder:

– Den største endringen i logopedien er vel at det er så mange som nå er selvstendig næringsdrivende, hevder han. Det andre området han viser til er at 70 % av pasientene han nå får henvist på sykehuset har dysfagi. Afasipasientene er i mindretall. Han forteller at helsevesenet har våknet, dysfagi er faktisk noe som påvirker liv eller død.

– Jeg tror det er taktisk viktig å ta inn dysfaginetttverket i varmen, være engasjert og synlig på fagområdet og bruke det både fra utdanningens og fra logopedlagets side, sier han.

– Nettverket må by på sin kunnskap til kursing, og NLL må gi dem plass.

Ole-Andreas mener at logopedien er inne i et skifte, og at om vi trår feil nå, kan vi bli både usynlige og spilt ut på sidelinjen. Så langt har vi vært iherdige og aktive og har greid å kløre oss fast, men det er ikke gitt at det fortsetter.

– Det er tre ting som må på plass for at logopedien kan leve bra framover, sier han.

– Det første er endring av logopedutdanningen til en fullverdig profesjonsutdanning. Utdanningen må være spesifikk logopedisk, og tørre å ta mer hensyn til logopedien og rendyrke den.

Han vet at økonomien ikke tillater en profesjonsutdanning med en gang, men mener at som lag og som logopeder må vi kunne ønske oss dette som punkt én.

– Det andre er at vi må få en sterk fagforening som snakker logopedens sak, sier Ole-Andreas.

Han vet at mange har nytte av å være medlem av Utdanningsforbundet, spesielt på større arbeidsplasser der man er flere. Han forteller at det er mer vanlig at det er en logoped her og en logoped der som sitter alene, og da får man ikke nødvendigvis støtte i logopediske saker.

– Det tredje som må på plass, er at vi må ha en autorisasjon, og vi får ikke den autorisasjonen før vi har en utdanning og en fagforening som kan spille på lag, hevder han.

– De tre tingene må på plass for å hindre blant annet at kommunene prioriterer spesialpedagoger framfor logopeder. Hvis vi ikke får det til, henger vår profesjon i en tynn tråd.

Jeg lurer på om han har noen tips til nyutdannede logopeder, og det har han, blant annet å ha litt is i magen når de søker jobb. Han foreslår at logopeden prøver å få seg jobb sammen med noen slik at man kan gå «i lære».

– Det er det ideelle, sier han.

– Jeg har alltid tenkt at vi burde hatt et turnusår i skole og sykehus, før det plutselig står «logoped» på døren din og du er alene.

Han erfarte at han som nyutdannet måtte lage hele jobben sin selv, det var ikke en gang et kontor som ventet på ham, og det syntes han var brutalt.

Videre forteller han at han i alle år har hevdet at man ikke skal begynne privat praksis med en gang, fordi han vil at man skal få erfaring et sted først.

– Nå foreslår jeg å begynne i en privatpraksis hvor du kanskje kan slå deg sammen med noen og jobbe i et fellesskap, fremfor at du ikke blir logoped og begynner å jobbe som noe annet.

Han frykter at da er løpet kjørt. Ole-Andreas har sett mange dyktige studenter som ikke fikk logopedjobber etter utdanningen, og de ble heller ikke logopeder senere. Det syntes han var veldig synd.

– Gjør du noe annet i løpet av et år eller to, skal det mye til å komme tilbake til en logopedstilling, konkluderer han.

Entusiasten og praktikerer

Det er ingen ting som tyder på at han skal gå av med pensjon med det aller første, men jeg lurer likevel på hva han vil savne når den tiden kommer.

– Gode kollegaer, er det første han svarer.

– Og morgenkaffen på kontoret.

I tillegg forteller han om pasienter han vil savne, og spesielt mennesker med ALS (Amyotrofisk lateral sklerose), som gjør sterkt inntrykk og som han lærer utrolig mye av.

– Noen av dem har en tyngde og kraft bak ordene de bruker, som gjør at du sitter og er imponert.

Han beskriver pasienter som bevarer mye av humoren sin selv om de er ødelagt, kanskje for livet.

– Så greier de allikevel å være fullverdige medmennesker og samtalepartnere for meg, forteller han.

– Da går du med en sånn følelse av at fy fader, altså. Å «bjuda på» sånn som disse folkene gjør fortsatt, det imponerer meg.

Jeg vil tro at det må være en stor støtte for dem å møte Ole-Andreas, som både er engasjert og dyktig, og som jeg opplever som praktisk og løsningsorientert. Han er enig i det.

– Jeg har aldri vært og kommer aldri til å bli noen stor teoretiker, men jeg er god på praktiske løsninger og prøver å se videre enn bare mitt felt.

En dag i måneden jobber han på MS-senteret i Hakadal (rehabilitering for multippel sklerose). Dit kommer det pasienter som har utfall som ikke er spesifikt logopediske, og som ikke fastlegene bestandig er flinke til å ta tak i, forteller han.

– Da blir det til at du begynner å brenne litt, og så ser du at dette må det jo kunne gå an å henvise til andre spesialister. Pasientene forteller at legene har sagt at utfallet ikke har med MS å gjøre, men Ole-Andreas er opptatt av at det uansett må gå an å gjøre noe med det. Da ber han legen på MS-senteret henvise til andre spesialisttjenester på sykehusene.

Ole-Andreas er opptatt av å se hele mennesket og ikke henge deg opp i hva du ikke får til, men hva du får du til. – Det har vært noe av det viktigste for meg, forteller han.

Jeg lurer på hva han skal gjøre de neste ti årene for sin egen del, og han ler og forteller om interesse for både bil og reiser. Han beskriver seg som en praktiker:

– Jeg har snekret og skrudd mye i min tid, og det er noe jeg håper å kunne gjøre videre, smiler han. Det er også tydelig at han ser fram til å dra på turer «uten at hele verden står i kok på sykehuset når han kommer tilbake», som han sier. I tillegg har Ole-Andreas lyst til å gå mer på ski igjen. Han har drevet med alpint i alle år, og det høres ut som bestefar gleder seg til å bli skiinstruktør for barnebarna. Men enda er det en stund til han bikker sytti, og det er fortsatt mange kopper morgenkaffe som venter på nevroklinikken på A-hus.

Torunn Hovd

NYTT FRA YRKESETISK RÅD

Randi Fosser

Foto: Privat.

Vi er i en ny landsmøteperiode og vi har et nytt yrkesetisk råd bestående av Ingrid Steineger Dahl, Melanie Kirmess (ny), Anne Duhme (vara) og undertegnede. Helge Andersen har trådt ut av rådet etter mange års innsats. Vi takker for godt samarbeid og vil savne hans innspill.

Vi velger i denne omgang å være tilbakeskuende og se hva forrige landsmøteperiode ga av utfordringer.

Yrkesetisk råd har som mandat å påse at retningslinjene for yrkesetisk praksis følges av medlemmene. Yrkesetisk råd sorterer direkte under landsmøtet. Rådet velges av og rapporterer til landsmøtet. Dersom rådet etter en klage foreslår spesielle tiltak eller reaksjoner mot et medlem, skal rådet sende sitt forslag til styret. Styret skal behandle sakene etter samme regler som rådet. Hvis styret får en sak til viderebehandling, skal styret få oversendt nødvendige saksdokumenter. Etter endt behandling skal dokumentene sendes tilbake til yrkesetisk råd for oppbevaring i rådets arkiv. Styret skal gjøre nødvendige vedtak og iverksette eventuelle reaksjoner i samarbeid med yrkesetisk råd (jf. § 4 i NLLs vedtekter).

Rådet skal ta imot henvendelser, drive opplysningsarbeid og gi veiledning om fagetiske spørsmål. Rådet skal også behandle klager på uetisk yrkes- praksis. Medlemmer av NLL kan gjøre henvendelser eller rette klager til yrkesetisk råd. Rådet kan også behandle henvendelser fra andre enn medlemmer når medlemmer er involvert, f.eks. en arbeidsgiver eller foresatt.

Yrkesetisk råd skal ha tre medlemmer og ett varamedlem. Disse har til nå vært valgt for en periode på fire år slik at det har blitt en overlapping av rådsmedlemmer fra valgperiode til valgperiode. På landsmøtet 2024 ble det bestemt at leder velges særskilt for 2 år. Medlemmer velges av landsmøtet for en periode på 4 år, og vara velges for 2 år. Rådsmedlemmene i siste landsmøteperiode har hatt geografisk og yrkesmessig spredning, og også spredning i alder. Alle har vært innkalt til fysiske og digitale møter, og alle saker har vært drøftet. Rådet kan treffe selvstendige avgjørelser, løse og avslutte saker direkte.

Rådet har tatt imot de henvendelser som har kommet til rådet, syv i tallet, enten direkte eller via styret. Bruddene på retningslinjer vi som oftest ser er knyttet til bruk av studenter i offentlige stillinger eller hos en privatpraktiserende logoped som ansatt med lønn, eller i en type «vikarstilling». NLLs retningslinjer sier veldig klart at: «Et medlem som utøver logopedisk virksomhet, skal ha godkjent logopedutdanning i henhold til NLLs vedtekter.»

Rådet mottok også en klage fra en offentlig ansatt med lederansvar. Etter vedkommende leders mening var det et forsøk på å ta med seg klientporteføljen ved overgang til privat praksis. En kinkig sak der rådet ikke kan kjenne bakgrunnen eller hvilken drivkraft som ligger bak.

I vår digitale verden er det lett å trå feil. Det har kommet bekymringsmeldinger som bryter med følgende: «Et medlem skal vise varsomhet ved rådgivning overfor personer som medlemmet ikke har hatt til undersøkelse eller har arbeidet med direkte. Diagnostisering per korrespondanse skal ikke forekomme.» Og også: «Et medlem skal ikke garantere, muntlig eller skriftlig, resultatene av noen form for logopedisk undersøkelse, undervisning, behandling eller rådgivning.» Dette gjelder også bruk av andres arbeid i kommersiell virksomhet. Uvettige kommunikasjonsformer på nett er et dilemma vi ikke burde ha i det fagmiljøet vi er en del av.

I en sak forelå det politianmeldelse. Politiet henla heldigvis saken på grunn av bevisets stilling.

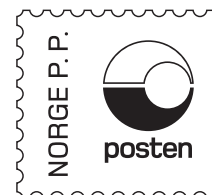
Henvendelser til rådet kommer vanligvis som e-post til rådets leder. Rådets kontaktflate mot de involverte har vært pr. telefon, korrespondanse via post, men også som e-post. Konfidensielle opplysninger skal ikke føres i referater, men oppbevares nedlåst i separat arkiv hos yrkesetisk råd. Alle tilbakemeldinger av klager og bekymringsmeldinger anonymiseres.

Rådet mener å ha opptrådt i samsvar med mandatet i perioden 2022 til 2024 og samarbeidet har vært svært godt. Rådet erkjenner at autorisasjon er svaret på de fleste problemstillingene som finner veien til rådets bord.

*Randi G. Fosser
for Yrkesetisk råd*

Redaksjonen gjør oppmerksom på at vi her kun gjengir informasjon om oppsatte kurs, vi har ikke mulighet til å kvalitetssikre kursene eller arrangørene. Ingen av arrangørene betaler for oppføring i kurskalenderen.

TIDSPUNKT	TEMA	STED	NETTADRESSE
10.10.24	Hvordan fange opp og følge opp flerspråklige barn med språkforstyrrelse?	Kristiansand	kurs.agder.logopedlag@gmail.com
11.10.24	Stemmeworkshop	Statped, Bodø	https://www.statped.no/kurs/2024/stemmeworkshop-/
16.10.24	Intro til myofunksjonell behandling (MYO)	Webinar	https://www.barnasspraksenter.no/kurs/
24. – 25.10.24	Afasidagene 2024 (Statped)	Hovseter, Oslo	https://www.statped.no/afasi/
29.10.24	Dagskurs om PPA med Anna Volkmer	Oslo	https://arena360.no/Events/79047/9989
04. – 05.11.24	TAKO-dagene 2024	Oslo	https://www.tako.no/
07.11.24	Hjernehelsetkonferansen 2024 Tema: Kognisjon	Oslo	https://www.hjerneradet.no/hjernehelsetkonferansen2024-3/
06. – 08.01.25	MiniKIDS stammebehandling	Oslo, Sandvika	stammeklinikken@centerlogopedi.no
30.10. – 01.11.25	MiniKIDS stammebehandling	Trondheim	stammeklinikken@centerlogopedi.no
9. – 11.06.25	9 th Nordic Aphasia Conference 2025 (NAC)	Uppsala, Sverige	https://www.nordicaphasia.com/
10. – 14.08.25	33 rd World Congress of the International Association of Communication Sciences and Disorders (IALP)	Tel Aviv, Israel	https://ialptelaviv2025.org/

Avsender: NLL v/Katrine Kvisgaard c/o Oslologopedene, Majorstuveien 38, 0367 Oslo

INNHold

Redaktøren <i>Hedda Døli</i>	s. 3
Nytt fra styret <i>Katrine Kvisgaard</i>	s. 4
Den språklige bevisstheten som ble borte! <i>Jørgen Frost og Lis Pøhler</i>	s. 6
Skjema til utredning av dysfoni hos barn (STUAD-B) <i>Henriette B. Brørby, Marit S. Marumrud, Jorid Løvbakk og Britt Bøyesen</i>	s. 14
Ny kunnskap om løpsk tale med tverrfaglig forskning: Betydningen av å kunne inkludere samtaleanalyse (CA) som verktøy i kunnskapsutviklingen <i>Hilda Sønsterud, Anne Marie Dalby Landmark og Rein Ove Sikvøland</i>	s. 16
Referat: Fagdag/Workshop <i>Ingvild Bøstrand</i>	s. 27
Referat: Seminar om barns språklæring <i>Jannicke Karlsen</i>	s. 28
Informasjon: NLL plakat ved Styret i Norsk logopedlag	s. 30
Informasjon: Innkalling til ekstraordinært landsmøte <i>Katrine Kvisgaard</i>	s. 31
Lesernes side: Minneord – Henning Karlstad <i>Lars Bodin, Trine Lise Dahl, Ole-Andreas Holmsen og Brit Sørland</i>	s. 32
Intervju: «Å øke statusen til logopedyrket og bedre rekrutteringen har vært kongstanken min hele veien» <i>Torunn Hovd</i>	s. 34
Yrkesetikk: Nytt fra yrkesetisk råd <i>Randi G. Fosser</i>	s. 38
Kurs & konferanser	s. 39